

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Кафедра управління земельними ресурсами

Кравченко Юлія Сергіївна

«ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН,
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ОХОРОНА»

Дипломна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
галузі знань 19 «Архітектура та будівництво»
спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»
за освітньо-професійною програмою «Геодезія та землеустрій»

Науковий керівник:
Чорний С. Г., доктор с.-г. наук, професор

Рецензент: ФОП Сметана Микола
Дмитрович

Миколаїв 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1: ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ.....	7
1.1. Географічне розташування та кліматичні особливості	7
1.2. Сучасний стан земельних ресурсів Миколаївської області.....	18
РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	21
2.1. Зміна в структурі землекористування за останні 200 років.....	21
2.2. Сучасні зміни в структурі землекористування та наслідки.....	37
РОЗДІЛ 3. ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	43
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	61
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Стан використання наших земель, як показує практика, потребує вжиття нагальної науково обгрунтованих заходів, спрямованих на підвищення родючості ґрунтів. Заходи з охорони земельних ресурсів та їх раціонального використання різноманітні і різнопланові, але найефективніше діють в комплексі, єдиною системою, взаємодоповнюючи і посилюючи дію всіх інших.

Метою дослідження є розвиток та узагальнення теоретико-методичних засад щодо обгрунтування пріоритетних напрямків відновлення системи землекористування в Миколаївській області.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- Забезпечити раціональне використання земельними ресурсами з урахуванням принципів ефективного та сталого розвитку агропромислового сектору
- Науково обгрунтований підхід до процесів використання, збереження та відновлення родючості ґрунтів
- Перспективи розвитку земельних ресурсів Миколаївській області на майбутнє
- Основні проблеми в охороні земельних ресурсів в Миколаївській області
- Удосконалення структури сільськогосподарських угідь та посівів, спрямоване на зменшення негативного впливу на природне середовище та економію ресурсів.

Об'єктом дослідження є процес обгрунтування напрямків розвитку земельних ресурсів, стан, трансформаційні процеси та охорона земель в Миколаївській області.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичні аспекти щодо шляхів підвищення земельних ресурсів в Миколаївській області.

Методи дослідження. Теоретико- методичною основою наукового дослідження є фундаментальні положення сучасного стану земельних ресурсів загальнотеоретичні трансформаційні процеси Миколаївської області, сучасні зміни в структурі землекористування за останні 200 років та на сьогодні, охорона земель в Миколаївській області.

Для вирішення поставлених у роботі завдань використовувались методи: абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень результатів наукового пошуку та формування висновків); аналізу і синтезу (при комплексній оцінці та з'ясуванні особливостей сучасного стану сільськогосподарського землекористування); графічний (для унаочення результатів кваліфікаційної роботи); аналогії та узагальнення (для розробки структурних компонентів щодо відновлення системи землекористування).

Інформаційну базу дослідження склали Закони України, постанови Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України; статистичні дані Держгеокадастру України, Державного комітету статистики України; наукові публікації, матеріали науково-практичних конференцій, результати власних напрацювань.

Наукова новина одержаних результатів. Результати виконаного дослідження вирішують теоретико-прикладну задачу щодо земельних ресурсів Миколаївської області.

Найвагоміші наукові результати полягають у наступному:

Удосконалено:

- вжити заходів для запобігання необґрунтованому вилученню сільськогосподарських земель для несільськогосподарських потреб та захисту від антропогенного впливу

- забезпечити раціональне використання та розподіл земельних ресурсів, враховуючи їх родючість та екологічні особливості.

- вилучення з інтенсивного обробітку деградованих і малопродуктивних земель, крутосхилів та ерозійно небезпечних ділянок з метою їх залуження, заліснення чи поліпшення за період тимчасової консервації.

- вдосконалення законодавства та впровадження ефективних механізмів контролю за додержанням вимог щодо охорони та відтворення родючості ґрунтів.

Дістали подальшого розвитку:

- стратегічні напрямки формування структурних компонентів відновлення системи землекористування та економічні інструменти ефективної земельної політики, раціональне використання та охорони земель, проведення моніторингу стану земель;

- ключові трансформаційні процеси були виявлені в рамках наукових досліджень земельних ресурсів у Миколаївській області;

- наукове вивчення та вдосконалення заходів з охорони земельних ресурсів у Миколаївській області.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення роботи, висновки та рекомендації можуть бути використані у практичній діяльності місцевих органів.

Особистий внесок. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, є самостійною науковою пропозицією, в якій викладено авторські розробки щодо розвитку та узагальнення земельних ресурсів Миколаївської області: стан, трансформаційні процеси та охорона.

З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї та розробки, які отримано автором особисто.

Обсяг та структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних

джерел. Загальний обсяг роботи становить 71 сторінок, з них сторінок 61– основного тексту. Матеріали роботи містять 6 рисунків. Список використаних джерел нараховує 45 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

1.1. Географічне розташування та кліматичні особливості

Миколаївська область розташована між 46°30' і 48°15' північної широти та між 30°15' і 33°05' східної довготи. За розмірами території вона знаходиться на 15 місці серед політико-адміністративних формувань України.

Площа – 24,6 тис.км².

Кількість наявного населення – 1119,9 тис. осіб (за станом на 01 січня 2020 року).

Центр області – місто Миколаїв.

За особливістю природних умов Миколаївська область розташована на півдні країни в межах двох фізико-географічних зон – лісостепової (Кривоозерський і західна половина Первомайського району) і степової (решта території) в басейні нижньої течії ріки Південний Буг.

На заході межує з Одеською, на півночі з Кіровоградською, на сході та північному сході з Дніпропетровською та на південному сході з Херсонською областями. Південна частина Миколаївщини омивається водами Чорного моря. Довжина морського узбережжя в межах Миколаївської області складає 59,3 км.[1]

Глибоко в суходіл вдаються Дніпровсько-Бузький, Березанський та Тилігульський лимани. До території області належать острів Березань і Кінбурнська коса. Поверхня області являє собою рівнину, нахилену в південному напрямі. Більша частина області лежить у межах Причорноморської низовини. На півночі простягаються Подільська височина (правобережжя Південного Бугу) та Придніпровська височина (лівобережжя Південного Бугу).

За особливостю природних умов територія області належить до степової зони. Клімат помірно-континентальний з м'якою малосніжною зимою і жарким посушливим літом. Пересічна температура січня – $-4,5^{\circ}\text{C}$, липня – $+22,2^{\circ}\text{C}$. Річна кількість опадів коливається від 330 мм на півдні до 450 мм на півночі області. Висота снігового покриву 9-11 см. Природні та кліматичні умови області сприятливі для інтенсивного високоефективного розвитку сільського господарства .[1]

На території Миколаївської області налічується 121 річка (довжиною більше 10 км) загальною довжиною 3604,84 км, з яких одна велика річка – Південний Буг (806 км, в межах Миколаївської області – 257 км) та сім середніх річок: Кодима (59,0 км), Синюха (24,0 км), Чорний Ташлик (41,0 км), Чичиклея (86,0 км), Інгул (179,0 км), Інгулець (96,0 км) та Вісунь (195,0 км).

У лісостепових зонах Миколаївської області зустрічаються різні типи ґрунтів, які формуються в умовах лісостепового клімату. Серед них є сірі лісові ґрунти, опідзолені чорноземи та чорноземи типові, наведена в табл.1.

Сірі лісові ґрунти утворилися під впливом лісу і мають глибокий профіль, в якому відбувається багато процесів, таких як гумусоутворення, вилугування карбонатів і солей, акумуляція зольних речовин. Ці ґрунти мають вологий промивний режим, проте суцільне промочування до глибини ґрунтових вод відбувається лише у найвологіші роки .[2]

Опідзолені чорноземи також характеризуються високим рівнем гумусу, але вони вже мають меншу глибину профілю через вищі рівні водної ерозії, яка руйнує верхній шар ґрунту.

Будова профілю темно-сірого лісового ґрунту наступна див. рис. 1

Рисунок 1

Будова профілів основних ґрунтів Миколаївської області

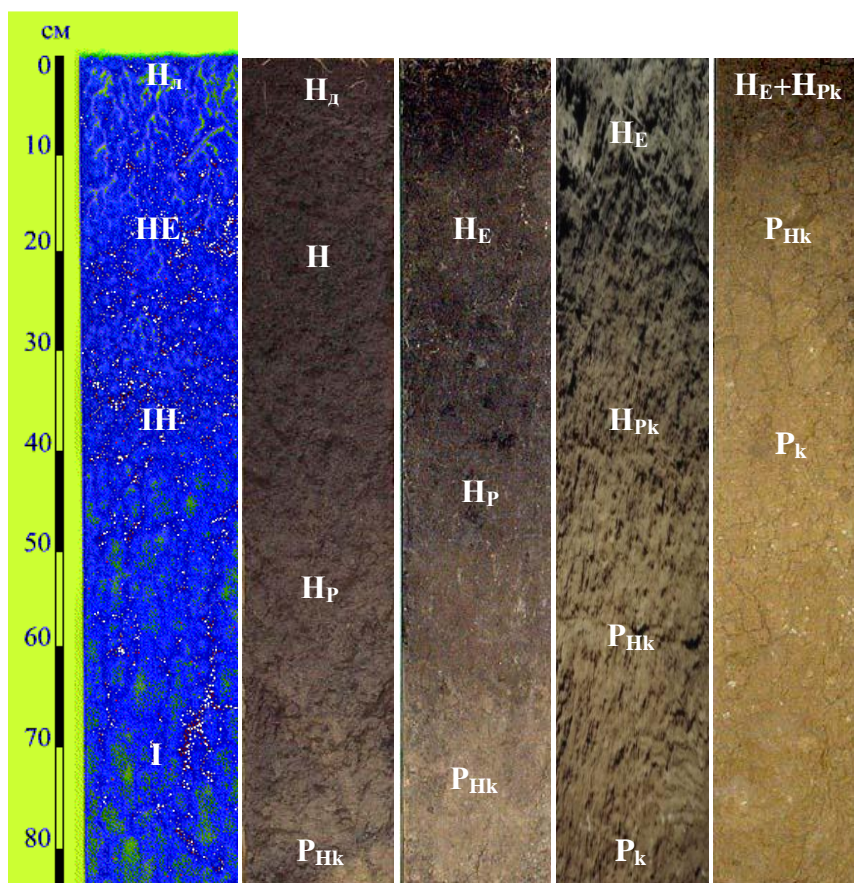

Рис.1 будова профілів основних ґрунтів Миколаївської області

$H_{л}$ – лісова підстилка з опадів дерев і трав, зазвичай невеличкої потужності (2–5 см).

H_E – гумусовий (гумусо-елювіальний) горизонт сірого або темно-сірого кольору, пухкий, дрібно- або середньо-комковатої структури, у якому дуже багато коренів трав. У частині горизонту часто є наліт кремнеземної (SiO_2) присипки. Потужність цього горизонту – 5–40 см.

ІІІ – ілювіальний, перехідний сірого кольору, з неявно вираженої плитчастою структурою, пухкий і потужністю близько 40-60 см. У ньому зустрічаються дрібні залізо-марганцеві конкреції.

І – ілювіальний, коричнево-бурого або темно-бурого кольору, з чітко вираженою горіховатою структурою. Щільний. Структурні окремість і поверхні шпарин вкриті темно-коричневими плівками, зустрічаються присипка SiO_2 . Потужність цього горизонту – 60–100 см.

P_K – ґрунтоутворююча порода, починаючи з глибини в 100 см (покривний лесовидний суглинок жовтувато-бурого кольору, з добре вираженої призматичною структурою, пухка, містить карбонатні новоутворення).

В цілих умовах вміст гумусу в верхньому шарі був 4–6 %, P_H близько 6,5. Темно-сірим лісовим ґрунтам притаманний гуматний тип гумусу. В складі обмінних катіонів переважають Ca^{+2} та Mg^{+2} .

Чорноземи типові, як правило, є найбільш родючими серед лісостепових ґрунтів і мають глибокий шар гумусу, що забезпечує високу родючість та вологість.

Загалом, розуміння різноманітності та особливостей лісостепових ґрунтів важливо для правильного використання цих ресурсів і збереження екосистем в цій зоні.

У Миколаївській області поширені темно-сірі лісові ґрунти, які виникають у зріджених дібровах. Вони характеризуються багатоманітною трав'яною рослинністю під пологом лісу. Процес формування цих ґрунтів відбувається під впливом дернового процесу ґрунтоутворення.

Сприятливі кліматичні умови сприяють активному розвитку ґрунтової фауни і мікробного населення, які розкладають рослинні рештки та сприяють

утворенню потужного гумусового горизонту. Проте частина опаду не повністю розкладається, а накопичується у лісовій підстилці.

Темно-сірі лісові ґрунти є важливими для збереження біорізноманіття та функціонування екосистем лісостепової зони. Їх властивості забезпечують родючість і поживність для рослин, що забезпечує більш стійке функціонування лісових екосистем.

Сірі лісові ґрунти є дуже родючими і сприятливими для вирощування різних сільськогосподарських культур, таких як зернові, кормові, садово-городні та деякі технічні культури. Проте їхня родючість може бути суттєво знижена внаслідок руйнування ґрунту через ерозію.

Чорноземи типові зустрічаються у Кривоозерському, Владієвському та Первомайському районах Миколаївської області. Ці ґрунти характеризуються високою родючістю та потужним гумусовим горизонтом. Основні ознаки чорноземотворення у цих ґрунтах — нагромадження гумусу, азоту та зольних елементів, а також неглибоке залягання карбонатів .[3]

Дерновий процес в чорноземних ґрунтах пояснюється кількома причинами. По-перше, щорічно у ґрунт попадає значна кількість поживних речовин разом з відмерлими рослинами. До того ж, опади у цих районах були високими та містили багато азоту. Гідротермічний режим також впливає на інтенсивність дернового процесу, оскільки він характеризується чергуванням зволоження та засушливих періодів. Насичення ґрунту карбонатами кальцію також сприяє дерновому процесу, оскільки воно призводить до утворення стійких органо-мінеральних сполук та водостійких агрегатів.

Вміст гумусу в цих ґрунтах найвищий серед всіх ґрунтів Миколаївської області, його запаси можуть досягати 500–600 т/га. Ємкість катіонного обміну – 30–50 мг-екв/100 г ґрунту, реакція ґрунтового розчину слабо кисла або

нейтральна, дуже високий вміст поживних речовин. Водний режим періодично промивний .[3]

Чорноземи типові дуже активно використовуються в землеробстві. В структурі посівних площ Лісостепу Миколаївщини велика частка просапних культур, що приводить, по-перше, до зменшення надходження в ґрунт органічної речовини з рослинними рештками і, як наслідок, до дегуміфікації, по-друге, до інтенсивної ерозії.

Ґрунти Лісостепу мають головним чином важкосуглинковий та легкоглинистий гранулометричний склад наведена в табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Розподіл ґрунтів Миколаївської області за гранулометричним складом

	Назва району	Піщані	Глинисто-піщані	Супіщані	легкосуглинкові	Середньосуглинкові	Середньо-і важкоглинисті	Важкоглинкові та легкоглинисті	легкоглинисті	Всього, га
1	Арбузинський	0	0	0	0,1	0,3	0,1	0,5	75,9	76,9
2	Баштанський	0	0	0,1	0,3	2,4	0,8	21,7	99	124,3
3	Березанський	0	0	0	0,1	8,2	0,5	76,4	4,6	89,8
4	Березнегуватський	0	0	0	0	7,6	0,2	31,8	65,9	105,5
5	Братський	0	0	0	0	0,9	0,4	3,0	83,7	88,0
6	Веселинівський	0,1	0	0	0,3	6,4	0	75,7	0	82,5
7	Вознесенський	0	0,2	0,5	0,5	2,3	0,7	29	56,8	90
8	Врадіївський	0	0	0,6	0,4	1,3	0,9	39,6	11,7	54,5
9	Доманівський	0	0	0	0,7	2,8	3,2	8,7	90,9	106,3
10	Сланецький	0	0	0	0	0,1	0,7	7,1	66,4	74,3

11	Жовтневий	0	0	0,3	0,4	13	0	72,4	19	105,1
12	Казанківський	0	0	0	0	0,2	0,1	21,1	80,5	101,9
13	Кривоозерський	0,1	0	0,5	1,5	9,1	0	49,0	0,1	60,3
14	Миколаївський	0	0,1	0,3	1,3	8,3	0	64,2	12,7	86,9
15	Новобузький	0	0	0,1	0,3	2,6	0,6	35,3	54,1	93,0
16	Новоодеський	0	0	0,3	0,4	2	0,7	38,7	58,7	100,8
17	Очаківський	0	0	0	0	12,6	0	24,1	8,6	45,3
18	Первомайський	0	0	0	0,3	1,1	0	16,7	76,7	94,8
19	Снігурівський	0	0,1	0,2	0,9	1,8	0	54,8	47,7	105,5

Табл.1.1. Розподіл ґрунтів Миколаївської області за гранулометричним складом

Джерело: сформовано автором

З ґрунтів Степу найбільш широко на Миколаївщині поширені чорноземи звичайні, відрізняються від типових меншою товщиною гумусового і перехідного горизонтів, хоч вміст гумусу в них може бути у верхньому горизонті навіть вищим. Значна кількість його, повна насиченість основами, близька до нейтральної реакції ґрунтового розчину, а також важкий механічний склад сприяють утворенню в цих ґрунтах агрономічно-цінної водостійкої структури. Потенціальні можливості родючості цих ґрунтів при достатній кількості вологи майже не обмежені.[4]

Чорноземи південні, які займають 36,7% площі від всіх ґрунтів області мають ще меншу потужність (50-60 см) гумусового горизонту, ніж звичайні. Характерною ознакою цих ґрунтів є наявність у перехідному до породи горизонті скупчень карбонатів у вигляді «білозірки»

У зв'язку з тим, що в південному Степу Миколаївщини ґрунтоутворні леси та лесовидні породи часто бувають засоленими і містять багато натрію, то чорноземи південні також бувають засоленими і солонцюватими. В

останньому випадку зазнає найбільших змін структура ґрунту, стаючи неводостійкою і здатною до руйнування. При осолонцюванні (насиченні вбирного комплексу обмінним натрієм) чорноземів відбуваються морфологічні зміни профілю ґрунту. Вони проявляються в освітленні і розпиленні структури верхнього горизонту, в переміщенні колоїдів униз за профілем і значному ущільненні нижніх шарів ґрунту. При змочуванні такі ґрунти набрякають, запливають, стають липкими, а при підсиханні вони зцементовуються, розтріскуються і розпадаються під час обробітку на злиті і тверді брили.[5]

У зв'язку з тим, що в південному Степу Миколаївщини ґрунтоутворні леси та лесовидні породи часто бувають засоленими і містять багато натрію. Це призводить до того, що чорноземи можуть стати засоленими і солонцюватими, що робить їх неводостійкими і схильними до руйнування. При осолонцюванні ґрунту відбуваються морфологічні зміни, які проявляються у розпиленні та освітленні структури верхнього горизонту, переміщенні колоїдів униз за профілем та ущільненні нижніх шарів ґрунту. При змочуванні такі ґрунти набрякають, стають липкими, а при підсиханні вони зцементовуються, розтріскуються і розпадаються під час обробітку на злиті і тверді брили.

Ці явища свідчать про те, що осолонцювання може суттєво вплинути на структуру і якість чорноземів у південному Степу Миколаївщини, роблячи їх менш придатними для сільськогосподарського використання.[6]

У Миколаївській області степові чорноземи та темно-каштанові ґрунти широко використовуються в землеробстві, в основному для вирощування зернових культур (озимої пшениці, ярого ячменю, кукурудзи) культур, олійних (соняшника, сої), рапсу тощо. Кормові культури, зокрема, багаторічні трави, горох зараз займають не великі площі. Проте, така структура посівних площ, зокрема, в поєднанні зі значним зниженням норм мінеральних та

органічних добрив, може призвести до втрат органічної речовини та інших негативних наслідків.

Однією з важливих проблем експлуатації чорноземів є боротьба з водною та вітровою ерозією. Особливу увагу потребує подолання процесів осолонцювання ґрунтів, особливо при зрошенні з річки Інгулець.

Для Миколаївської області з таких ґрунтів найбільш поширені гідроморфні ґрунти заплав річок, схилів та днищ подів в північно-східній частині області (алювіально-лучні, лучно-болотні, лучно-чорноземні ґрунти тощо), галогенні ґрунти подів, узбережжя моря та лиманів в південно-східній частині області і на півдні в Жовтневому, Очаківському та Березанському районі (солонці, солончаки, солоді та глеє-солоді), а також дерново-піщані ґрунти річкових та морських терас, кучугур Нижньодніпровських пісків (на Кінбурському півострові) .[6]

Алювіальні-лучні, лучно-болотні, болотні, лучно-чорноземні, лучно-темно-каштанові ґрунти формуються у прирусловій частині заплави, яка затоплюється під час повені або паводку, або на схилах та днах подів, що заливаються водою під час танення снігу або сильних літніх дощів.

У річковій заплаві відбуваються два специфічних процеси - заплавний та алювіальний. Заплавний процес полягає у періодичному затопленні ґрунтів заплавної тераси паводковими водами. Алювіальний процес полягає в накопиченні річкового алювію через осідання твердих частинок з паводкових вод на поверхні заплавних ґрунтів. Таким чином, алювіальні ґрунти постійно збільшуються висотою за рахунок накопичення нових шарів ґрунтоутвірної породи. Наявність високого рівня ґрунтових вод є важливим фактором у алювіальному ґрунтоутворенні. [7]

Ґрунтовий покрив заплав Миколаївщини характеризується високою потенційною родючістю. В природних умовах на заплавах річок ростуть

високопродуктивні трав'яні луки. Потенційна родючість алювіальних ґрунтів змінюється від прируслової частини ґрунту до центральної і притерасної частин, збільшуючись у напрямку до центральної частини. У такому напрямку в ґрунтах зростає динаміка загального запасу органічного речовини, вміст загального азоту, і сума обмінних основ.

Можливості зрошення створюють сприятливі умови для вирощування високорентабельних сільськогосподарських культур, зокрема овочевих. По деяких долинах річок та подів, при високому рівні ґрунтових вод, присутні лучно-чорноземні та лугово-болотні ґрунти.

Профіль лугово-чорноземних ґрунтів морфологічно подібний до профілю чорнозему, але він має ряд специфічних ознак, обумовлених особливостями гідрологічного режиму. Зокрема, це більш інтенсивне чорне забарвлення верхньої частини гумусового профілю, розтягнутість гумусового шару і глеєватість нижніх горизонтів.

При посиленні умов зволоження у заплавах річок можуть розвиватися заплавні лучні або заплавні лучно-болотні ґрунти, які мають у своєму профілі прошки торфу.

Галогенні ґрунти, які включають у себе солончаки, солонці та солоді, є характерними для Миколаївської області. Вони містять велику кількість водно-розчинних солей та можуть мати лужну реакцію ґрунтового розчину. Ці ґрунти формуються на терасах річок, у подах в темно-каштановій зоні за наявності високого рівня засолених ґрунтових вод, а також на узбережжі Чорного моря, лиманів та заток. [7]

Солончаки містять у верхньому шарі (0-30 см) токсичну для більшості рослин кількість водорозчинних солей, що може бути помітно у вигляді вицвітів солей. Профілі солончаків погано диференційовані, а гумусу в них

мало (до 1%). Реакція ґрунтового розчину у солончаків слаболужна (рН=7,5-8,0).

Солонці характеризуються лужною реакцією ґрунтового розчину та наявністю багато обмінного натрію та магнію у ілювіальному горизонті. У вологому стані вони грузлі та злиті, а при висиханні стають дуже твердими, що ускладнює розвиток корневих систем рослин.

Солоди є гігроморфними та напівгідроморфними ґрунтами, які характеризуються низькою природною родючістю. Вони можуть мати освітлений елювіальний горизонт, що робить їх подібними до підзолистих ґрунтів. Вважається, що солоди є результатом повного розсолення солонців зі зміною вмісту натрію на водень.

Галогенні ґрунти є малопродуктивними і зазвичай використовуються під сіножаті і пасовища.

Дерново-піщані ґрунти на території Миколаївської області є рідкісним явищем і переважно зустрічаються там, де є піщані породи алювіального походження, особливо вздовж долин річок Південний Буг, Інгул, Кодим та Інгулець. Головним масивом дерново-піщаних ґрунтів є Кінбурська коса. Найчастіше ці ґрунти зустрічаються на піщаних аренах, де гумусу практично немає. Проте існують і менш розповсюджені слабогумусовані дерново-піщані відміни, які мають гумусовий шар потужністю від 10 до 25 см. На берегах заток і лиманів можна зустріти також лугові, болотні та навіть засолені хлоридами і сульфатами піщані ґрунти.

Дерново-піщані ґрунти в Миколаївській області мало використовуються в сільському господарстві і переважно зайняті лісами, зокрема сосновими. На Кінбурнській косі переважають лісостепові ландшафти, де степова рослинність чергується з ділянками лісів із сосни, берези та верби.

На крайньому північному-заході в зоні Лісостепу зустрічаються невеликі ліси з дуба звичайного. Це свідчить про вологіші умови, які сприяють розвитку лісової рослинності .[8]

У лучних степах Лісостепу переважають злаки, такі як ковила, типчак, тонконіг, а також різнотрав'я, таке як конюшина, гадючник, маренка, шавлія. Тут можна також зустріти ефемери та ефемероїди, такі як незабудка, переломник, крупка.

На північній, вологішій частині степу переважає різнотравово-типчакowo-ковилловий степ, в той час як на південь відзначається поширення посушливіших типів степу, таких як типчакowo-ковилловий степ на південних чорноземах і темно-каштанових ґрунтах.

Річкові долини зайняті високо-травними болотами та луксами з деревно-чагарниковою рослинністю, що вказує на вологі умови у цих екосистемах.

У пісках можна зустріти залишки лісів, такі як береза, осика, сосна, що свідчить про минуле розповсюдження лісистих рослинних угруповань у цих регіонах.[9]

Загалом, природна рослинність Миколаївщини вражає своєю різноманітністю і адаптацією до різних умов середовища, що створює унікальну мозаїку екосистем у цьому регіоні.

1.2. Сучасний стан земельних ресурсів миколаївської області

Географія ґрунтів Миколаївської області характеризується зональністю. Ґрунтовий покрив у північній частині області представлено переважно чорноземами глибокими, далі на південь – чорноземами звичайними та південними, а в приморській смузі – темнокаштановими солонцюватими ґрунтами на лесових породах. 1 - повну версію аналізу соціально-

економічного розвитку Миколаївської області розміщено на офіційному вебсайті департаменту економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської облдержадміністрації. [10]

Земельний фонд області становить 2458,50 тис. га. Миколаївщина є регіоном інтенсивного землеробства. Загальна площа сільськогосподарських угідь перевищує 2,0 млн га (майже 5 % від площі України), з яких 1,7 млн га - рілля (84,7 % у загальній структурі), на яких створюється майже 4 % загальнодержавного обсягу валової сільськогосподарської продукції. Всіма категоріями господарств області щороку засівається понад 1,5 млн га земель. Сільськогосподарське освоєння території Миколаївської області надзвичайно високе (81,6 %), тому всі землі потребують захисту та охорони від негативних процесів, забруднення й погіршення екологічного стану.

Таблиця 1.2.

Структура земельного фонду регіону

Основні види земель та угідь	2017 рік		2018 рік		2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території
Загальна територія	2458,50	100	2458,55	100	2458,55	100	2458,55	100	2458,55	100
1. Сільськогосподарські угіддя	2006,20	81,60	1994,8	81,1	1994,8	81,1	1994,8	81,1	1994,7	81,1
з них:										
рілля	1699,2	69,12	1703,7	69,3	1703,7	69,3	1703,7	69,3	1703,7	69,3
перелоги	3,10	1,13	3,4	0,1	3,4	0,1	3,4	0,1	3,4	0,1
багаторічні насадження	35,70	1,45	33,4	1,4	33,4	1,4	33,4	1,4	33,4	1,4

сіножаті і пасовища	267,9 0	10,90	254,2	10,3	254,2	10,3	254,2	10,3	254,2	10,3
---------------------	------------	-------	-------	------	-------	------	-------	------	-------	------

Табл.1.2. Структура земельного фонду регіону

Джерело: сформовано автором

Існуючий стан використання земельних ресурсів Миколаївської області не повною мірою відповідає вимогам охорони, оскільки в результаті інтенсивного використання порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень та земель водного фонду.[11]

РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Зміна в структурі землекористування за останні 200 років

Зміни в степових ландшафтах Миколаївщини відбулися після переходу чорноморського степового узбережжя у володіння Російської Імперії.

Приход українських землеробів на ці терени спричинив інтенсивний розвиток сільського господарства та землеробства в регіоні. Це призвело до значного збільшення обробної площі та розвитку сільськогосподарських технологій.

Приход Російської Імперії на територію степів, кочові народи поступово втрачали свої традиційні маршрути та землі для пасовищ. Це призвело до їхньої асиміляції або переходу до сільськогосподарських форм занять.

Російська Імперія прагнула швидко освоїти та заселити ці терени з метою забезпечення оборони, а також для використання їх сільськогосподарського потенціалу для власних потреб.

Уряд Російської Імперії встановив різні умови для заселення та володіння землею, що сприяло привабленню нових поселенців. Ці умови включали в себе можливість отримання землі за певними умовами, такими як служба в армії або селянство, а також надавали різні пільги та підтримку для нових поселенців.[12]

Поселенцям надавалися різні переваги, такі як земельні ділянки, позички, звільнення від податків і можливість розвитку власного бізнесу. Це стимулювало людей переїжджати на нові терени та активно займатися сільським господарством і ремеслами.

У результаті цих змін степові ландшафти Миколаївщини перетворилися з малозаселених територій на активно розвиваючіся сільськогосподарські регіони, які відіграли важливу роль у економіці та обороні Російської Імперії.

У контексті створення господарств на нових землях Миколаївщини після їхнього переходу під владу Російської Імперії, поміщики використовували різні методи привласнення робочої сили та розвитку сільського господарства.

Поміщики переселяли своїх кріпаків з інших регіонів, переважно з центральних і північних губерній України, на південь для праці на нових землях. Це був один із способів забезпечення необхідного робочого населення для господарств.[13]

Поміщики також залучали вільних селян до роботи на своїх господарствах, обіцяючи їм різні пільги. Це можливо було через велику потребу в робочій силі та потенційні можливості для поліпшення життя у новому місці.

Відбувалося активне господарське освоєння території. Зайняття, такі як скотарство, рибальство та бджільництво, відігравали важливу роль у господарському житті регіону, а основним заняттям населення залишалося скотарство.

Навіть при зростанні значення землеробства у другій половині XVIII століття, скотарство залишалося провідним галуззю господарства. Інформація про багато отар та загонів для овець чи худоби по берегах рік свідчить про широке поширення тваринництва у регіоні.[14]

Отже, ці методи сприяли швидкому розвитку сільського господарства та освоєнню нових земель, що було важливим елементом стратегії Російської Імперії у цьому регіоні.

За останні 200 років структура землекористування в Миколаївській області, як і в інших регіонах України, пройшла значні зміни внаслідок різних історичних, економічних та соціальних чинників.

Введення причорноморських степів у сільськогосподарську експлуатацію справді співпадало з новим етапом розвитку агрономічної науки наприкінці

XVIII століття, що був пов'язаний з епохою Просвітництва. Цей період відзначався поглибленням знань про сільське господарство та підвищенням ефективності виробництва за допомогою наукових методів.[15]

Михайло Ліванов став ключовою постаттю в розвитку наукової агрономії на Миколаївщині. Після стажування в Англії він повернувся з великою кількістю знань із сільськогосподарських технологій, які успішно застосував на місцевих степових теренах. Створення першої школи землеробства для селян-переселенців в Богоявленську свідчить про його активну роль у поширенні знань серед місцевого населення.

Ліванов займався широким спектром питань у галузі сільського господарства, включаючи технології висіву та збирання врожаю, розробку меж земельних ділянок, насінництво, вирощування саджанців та вибір порід свійських тварин для майбутніх ферм та садів. Він також досліджував можливості розвитку вівчарства, скотарства та птахівництва на великих степових теренах.

Видання праць М.Є. Ліванова, таких як "Наставления к умозрительному и делопроизводному земледелию" та "О земледелии, скотоводстве и птицеводстве", були важливим кроком у розвитку агрономічної науки в регіоні. Його рекомендації стали основою для вдосконалення методів сільського господарства та ефективного використання природних ресурсів Миколаївщини.

Таким чином, М.Є. Ліванов відіграв значну роль у становленні наукової агрономії на Миколаївщині та впровадженні передових сільськогосподарських практик на степових теренах регіону.[16]

Наприкінці XVIII - на початку XIX століття більшість території була використана під сільськогосподарські культури, такі як поля та сади. З

розвитком промисловості та міст на початку ХХ століття почалося розширення промислових зон, агломерацій та житлових кварталів.

У розвитку сільського господарства на Півдні України, особливе значення мало вирощування зернових культур, з житом на першому місці. Для умов регіону, це було важливим фактором, оскільки жито вважалося однією з основних культур, яка мала високу стійкість до місцевих умов та була добре пристосована до клімату та ґрунтів.[17]

Після жита йшли інші зернові культури, такі як пшениця, просо, гречка та інші. З технічних культур переважали льон і коноплі, але їх частка в загальному балансі посівів була невелика.

Агрокультура Півдня України формувалася на базі української землеробської культури, яка була пристосована до місцевих умов. Урахування позитивного досвіду землеробства інших етнічних груп, таких як татари, також вносило свій внесок у розвиток сільського господарства регіону.

На початку ХІХ століття на Півдні України спостерігалася співіснування двох систем обробітку землі - перелогова та трипільна. У південних районах, де ще була достатня кількість нерозораних земель, переважала перелогова система обробітку ґрунту. У північних, більш освоєних районах, де землі були розорані, більш поширеною була трипільна система.[18]

Варто зазначити, що у жодному випадку не проводились методи удобрення ґрунту, що свідчить про відсутність розвинутої агрономічної практики на той час.

У кінці ХVІІІ століття почали проявлятися характеристики соціально-економічного розвитку Північного Причорномор'я, зокрема Миколаївщини, які відрізнялися від центральних районів Європейської Росії. У цьому регіоні ширше використовувалася робоча сила вільних селян, які були зацікавлені в максимальній доходності своїх господарств та інтенсифікації праці. Це

стимулювало інтенсивне заселення краю, особливо на захід від Південного Бугу.

Уряд Російської Імперії в 1804 році видав Указ, що надавав чотирирічний термін для заселення території, призначаючи 30 десятин землі на кожну душу чоловічої статі. Це стимулювало масове переселення населення на південь. Крім того, в цей період почали створюватися іноземні хліборобські колонії поруч з Миколаївщиною.[18]

Внаслідок цих змін у чисельності та національному складі населення у першій половині ХІХ століття швидко трансформувалася і структура агроландшафтів степової зони Північного Причорномор'я та українського Степу загалом. Збільшилася площа розораних земель, а оранка велася важким плугом, а для тяги використовувалися воли. Це сприяло розвитку сільського господарства та зростанню продуктивності землі в регіон

Ідея збереження і лісозапасних заходів на причорноморських степах виникла практично одночасно з їх освоєнням. Уже в 1782 році, князь Потьомкін уклав договір з британцем Мофотом щодо розведення лісів під Миколаєвим. Із ростом усвідомлення необхідності лісового ресурсу, уряд російської імперії в 1807 році розподілив перший випуск лісників Царської лісової школи в деякі українські губернії, включаючи Полтавську, Катеринославську і Херсонську.[19]

Розширення заходів з лісозапасування в причорноморських степах пов'язане з іменем видатного господарника і вченого В.П. Скаржинського, який у 1825 році у своєму маєтку Трикрати (нині Миколаївська область) провів першу посадку деревних порід, витративши на це значні зусилля та кошти. Його маєток вже до 1853 року налічував понад 400 гектарів лісу, включаючи полезахисні стрічкові лісосмуги. Ці заходи не лише забезпечили стабільні

врожаї на його полях, але й стали важливими для екологічного збалансування регіону.

З 1840-х років інші поміщики також почали займатися створенням полезахисних лісосмуг в регіоні. Ці заходи мали значний вплив на збереження ґрунтів та екологічний баланс у причорноморських степах.

Розораність регіону у Херсонській губернії, яка включала Миколаївщину, до кінця XVIII століття складала лише 10%, що було найменшою серед губерній Новоросії. Проте, у другій половині XIX століття ситуація раптово змінилася. Це було спричинено, по-перше, реформою 1861 року, яка надала вільним селянам право власності на землю, що стимулювало інтенсифікацію землекористування. По-друге, великий попит на пшеницю на світових ринках призвів до збільшення посівних площ цієї культури.[19]

Площа ріллі та її частка в структурі агроландшафтів по деяким губерніям у 1861-1887рр. наведена у табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Площа ріллі та її частка по деяким губерніям

Губернії	1861 р.		1881р.		1887р.	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Бессарабська	1321	37,8	1825	44,6	2596	61,0
Таврійська	1092	17,9	2283	38,7	3762	63,6
Катеринославська	2184	32,2	3394	52,6	4270	68,6

Табл. 2.1. Площа ріллі та її частка по деяким губерніям

Джерело: сформовано автором

У 1889-1900 роках посіви пшениці склали вже 45% від усієї площі ріллі. Цей період відзначився також переходом від перелогової до парової зернової системи рільництва. Однак це спричинило процеси водної та вітрової ерозії, що призвели до масштабної екологічної кризи, такої як посуха 1891 року.

Також, у другій половині XIX століття відбувався новий етап розвитку землеробської науки, який асоціюється з етапом модернізації. У цей період значний вплив на розвиток землеробської науки мали узагальнення знань у природничих, філософських та економічних науках. Це призвело до удосконалення землеробських знарядь, введення мінеральних добрив, покращення насіннєвого матеріалу та досягнень у галузі селекції.[20]

Унаслідок швидкого розвитку землеробства до початку Першої світової війни розораність території степових губерній України досягла максимально можливої частки. В середньому вона складала 75-80%, а в Херсонській губернії, до якої входила територія сучасної Миколаївської області, розораність сягала 82-83%. Це свідчить про те, що практично всі придатні для землеробства землі були використані.

З кінця XIX століття існування товарного пасовищного тваринництва в регіоні стало неможливим. Протягом періоду з 1897 по 1914 роки спостерігалось швидке скорочення поголів'я тонкорунних овець на 70%, а інших видів скота на 5-10%. Це свідчить про те, що землеробство стало домінуючим сектором господарства, який витіснив пасовищне тваринництво в регіоні.[20, ст.7]

На початку XX століття значний внесок у інтенсифікацію землеробства на Миколаївщині зробила Столипінська аграрна реформа. Ця реформа передбачала закріплення за кожним домогосподарством землі у особисту приватну власність, а також надання кредитної допомоги селянам через Селянський земельний банк. Протягом 15 років столипінської реформи (1898-1913 роки) фермерські господарства України почали видавати понад половину товарного зерна, насіння соняшника, цукрових буряків та інших технічних культур.[20, ст. 12]

У результаті реформи селяни отримали можливість мати власні кошти для придбання землі як індивідуально, так і спільно з іншими. У 1917 році в Україні поміщицьке землеволодіння становило лише 20% земельної площі і швидко зменшувалося. Землі поступово переходили у власність безпосередньо виробників.

На початку ХХ століття степова зона України, яка включала три губернії - Херсонську, Катеринославську та Таврійську, стала ключовим районом виробництва зернових культур світового значення. Великий попит на зерно на зовнішніх ринках та в Російській імперії призвів до стрімкого зростання посівів зернових, які склали понад 90% від загальної площі посівів. У 1907-1910 роках валові збори зростали у 2,2 рази порівняно з періодом 1893-1887 років.[21]

Зерно з України впливало на ціни на європейських і світових ринках, а також підвищило загальне та питоме споживання продуктів харчування. У степових губерніях Херсонській, Катеринославській та Таврійській на душу населення в середньому вироблялося 1 тонна зерна перед Першою світовою війною.

Експорт зерна з України в основному здійснювався через чорноморські та азовські порти, зокрема через Миколаїв та Очаків. За офіційною статистикою за 1909-1913 роки, через ці порти щорічно експортувалося в середньому 18 мільйонів тонн зерна та 3,6 мільйонів тонн муки. Ці показники залишаються неперевершеними і сьогодні.[21]

У середині ХХ століття радянська влада проводила активну політику колективізації, яка суттєво змінила структуру землекористування. Багато земель було відведено під колгоспні ферми та промислові цілі.

Протягом ХХ століття співвідношення між ріллею, перелогами і природними кормовими угіддями майже не змінювалося значно. Зазвичай, під

час воєн і революцій частка ріллі зменшувалась, а частка перелогів і пасовищ зростала. Однак після соціальних та політичних турбулентностей площі цих угідь знову поверталися до початкових значень.[22] Наприклад, на початку Першої світової війни відбувався процес відновлення пасовищ і перелогів в Херсонській губернії. У 1914 році площа ріллі там зменшилась до 655 тисяч десятин (або 715 тисяч гектарів). Площа ріллі також зменшилась в період з 1914 по 1925 роки в Херсонській губернії. Проте до кінця 1920-х років площа ріллі знову зростає.

У період колективізації, який в Україні припадав на 1920-1930-ті роки, сільське господарство було піддане масштабній реорганізації, коли приватні земельні власності були ліквідовані або обмежені, а сільгоспугіддя створювалися на базі колективних та державних форм власності. Це призвело до концентрації земель в руках держави або колективів, що може бути однією з причин зростання площі ріллі.[23]

Україна, включаючи Миколаївську область, історично була зорієнтована на вирощування зернових культур, таких як пшениця, кукурудза, ячмінь тощо. Ці культури часто вимагають великих площ землі, тому їх вирощування може призвести до зростання частки ріллі.

Державні програми підтримки аграрного сектору, такі як субсидії на землекористування або кредитування сільгоспідприємств, можуть стимулювати розвиток сільськогосподарського виробництва, зокрема вирощування зернових культур.

Економічні умови, такі як високі ціни на зернові культури на світових ринках, можуть стимулювати фермерів до збільшення вирощування цих культур.[23, ст.15]

Впровадження сучасних сільськогосподарських технологій та механізації також може збільшити продуктивність і ефективність вирощування зернових культур, що в свою чергу може призвести до зростання площі ріллі.

Отже, зростання частки ріллі в Миколаївській області може бути результатом різноманітних факторів, які включають історичні, економічні та соціальні аспекти, такі як колективізація, аграрні політики та технологічний прогрес.

Період Голодомору в Україні, який найбільш активно відчули в 1932-1933 роках, був особливо важким для Миколаївщини. Статистика страждань та загибелі людей є прикром, а зникнення значної кількості населених пунктів є відображенням трагічних наслідків цієї трагедії.

Примусова колективізація та політика держави щодо зернових культур також вплинула на сільське господарство регіону. Деградація сільськогосподарського виробництва і зменшення обсягів аграрної продукції стали серйозним викликом для регіону.[24, ст. 3]

Згадане збільшення продажу зерна за кордон може свідчити про певну диспропорцію та проблеми у внутрішньому ринку, дефіцит продовольства та непокладання державою належного нагляду за станом сільськогосподарського сектору.

Ці історичні факти слід розглядати як частину складного історичного контексту, який вплинув на розвиток Миколаївщини та формування її сучасного обличчя.

Після отримання незалежності в 1991 році Україна зазнала перехідний період, під час якого відбувалася приватизація колгоспів та державних підприємств. Це також призвело до зміни структури землекористування.[24]

Україна, включаючи Миколаївську область, історично була зорієнтована на вирощування зернових культур, таких як пшениця, кукурудза, ячмінь тощо. Ці культури часто вимагають великих площ землі, тому їх вирощування може призвести до зростання частки ріллі.

Державні програми підтримки аграрного сектору, такі як субсидії на землекористування або кредитування сільгоспідприємств, можуть стимулювати розвиток сільськогосподарського виробництва, зокрема вирощування зернових культур.

Економічні умови, такі як високі ціни на зернові культури на світових ринках, можуть стимулювати фермерів до збільшення вирощування цих культур.[24]

Впровадження сучасних сільськогосподарських технологій та механізації також може збільшити продуктивність і ефективність вирощування зернових культур, що в свою чергу може призвести до зростання площі ріллі.[24, ст.7]

Отже, зростання частки ріллі в Миколаївській області може бути результатом різноманітних факторів, які включають історичні, економічні та соціальні аспекти, такі як колективізація, аграрні політики та технологічний прогрес.

Останнім часом в Миколаївській області спостерігається зростання інтересу до розвитку туризму та рекреаційних зон. Це може вплинути на перерозподіл земельних ресурсів у вигляді створення парків, природних заповідників та інфраструктури для відпочинку.[25]

Ця стратегія, яка була затверджена законом України, визначає важливі кроки для забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу країни. Збільшення та розширення територій природно-заповідного фонду є ключовим завданням цієї стратегії. Досягнення цієї мети має вирішальне значення для збереження біорізноманіття, забезпечення сталого використання

природних ресурсів та створення екологічно збалансованого середовища для майбутніх поколінь.[25, ст.4]

Щоб досягти цієї цілі до 2030 року, можуть бути вжиті наступні заходи:

Розширення національних природних парків та заповідників: Збільшення площі і збереження важливих екосистем національних парків і заповідників сприятиме збільшенню природно-заповідного фонду.

Регіональні ландшафтні парки можуть включати у себе значні природні території і забезпечити їх охорону.

Важливо також звернути увагу на охорону морських та прибережних зон, щоб забезпечити раціональне використання морських ресурсів та збереження біорізноманіття.

Необхідно розробляти та впроваджувати ефективні системи управління, які забезпечать збереження та екологічно стійке використання природних ресурсів.[26]

Важливо співпрацювати з іншими країнами, особливо з тими, які мають спільні природні ресурси чи транскордонні екосистеми.

Ці заходи спрямовані на забезпечення збалансованого розвитку, який бере до уваги потреби екологічного збереження, та сприятиме сталому використанню природних ресурсів в Україні.

Цікавий аналіз. Висока рента за користування державною землею може вказувати на ефективне управління ресурсами держави та добре організовану систему оренди. Проте, як і в усіх секторах економіки, існують певні виклики та проблеми, які необхідно вирішувати для покращення ситуації. Нижче подано деякі можливі причини та пропозиції щодо розв'язання цих проблем:

Для запобігання формуванню локальних монополій серед орендарів можуть бути впроваджені політики антимонопольного регулювання та створення конкурентного середовища.[26, ст.2]

Розробка та впровадження ефективної системи ринку землі може допомогти підвищити конкурентоспроможність та зменшити вплив локальних монополій.

Заохочення формування об'єднань власників землі, що мають спільні інтереси, може зробити їх позицію сильнішою у відношенні до орендарів та забезпечити більш сприятливі умови для оренди своєї землі.

Необхідно продовжувати вдосконалення системи управління земельними ресурсами, враховуючи найкращі практики та міжнародний досвід.[27]

Ці заходи можуть допомогти забезпечити більш справедливу та ефективну систему оренди землі, яка сприятиме сталому розвитку сільського господарства та забезпечить належне використання земельних ресурсів.

Відомості вказують на кілька ключових аспектів управління земельними ресурсами в Миколаївській області, а саме:

Заходи, спрямовані на збільшення орендної плати за використання земельних ділянок, можуть бути спрямовані на забезпечення справедливої компенсації за використання землі та стимулювання більш ефективного використання цього ресурсу.[27, ст.2]

Важливо проводити моніторинг стану земель, зокрема виявлення рівня забруднення радіоактивними речовинами, щоб забезпечити безпеку вирощування сільськогосподарських культур та охорону здоров'я населення.

Землі з низьким рівнем забруднення можуть бути ефективно використані для сільськогосподарського виробництва та інших цілей, що сприяє оптимальному використанню ресурсів.

Забезпечення сталого використання земельних ресурсів є важливою складовою стратегії управління сільським господарством та забезпечення екологічно стійкого розвитку регіону.

Важливо, щоб управління земельними ресурсами було прозорим та ефективним, а процеси ухвалення рішень були об'єктивними та підтримували інтереси селян та інших зацікавлених сторін.

Заходи, які приймаються в Миколаївській області, вказують на зусилля забезпечити стале та ефективне використання земельних ресурсів, з урахуванням їх екологічної, економічної та соціальної значимості.[28]

Проведення земельної реформи призвело до роздержавлення 12421 колективних сільськогосподарських підприємств і радгоспів, а внаслідок формування земель запасу та резервного фонду земель основна частина сільськогосподарських угідь (27 млн. га земель – 66 % від загальної кількості сільськогосподарських угідь країни) була розпайована і передана у приватну власність 6,9 млн громадян України, які були безпосередніми працівниками цих господарств або працювали в організаціях, що обслуговували сільське населення (вчителі, медичні працівники, зв'язківці, працівники правоохоронних органів тощо).[28, ст.4] Якщо станом на 01.01.1990 р. всі землі України перебували у державній формі власності, то станом на 01.01.2014 р. у власності держави залишилося 25,3 % (10591,6 тис. га) сільськогосподарських угідь, тоді як в приватній – 74,6 % (30983,7 тис. га). Крім того, незначна частина сільгоспугідь 17,8 тис. га (0,04 %) все ще перебувають у колективній власності. У комунальній власності перебуває 4,7 тис. га, що становить лише 0,01 % від загальної площі сільськогосподарських угідь. Як показав аналіз, колективна власність представлена землями колишніх сільгоспідприємств, що не підлягали розпаюванню і нерозподіленими (невитребуваними) земельними ділянками (паями), які не мають фактичного розпорядника.

Примусова колективізація та політика держави щодо зернових культур також вплинула на сільське господарство регіону. Деградація сільськогосподарського виробництва і зменшення обсягів аграрної продукції стали серйозним викликом для регіону.[29]

Згадане збільшення продажу зерна за кордон може свідчити про певну диспропорцію та проблеми у внутрішньому ринку, дефіцит продовольства та непокладання державою належного нагляду за станом сільськогосподарського сектору.

Дослідження показують, що найбільша частка розпайованих земель, що не залучені до господарського обробітку або використовуються без належного документального оформлення припадає на Житомирську область – 52 % або 577,4 тис. га, найменша частка на Миколаївську область – 4 % або 55,0 тис. га.

Це цілком зрозуміла ситуація, яка має свої корені в історичних умовах та соціально-економічних обставинах того часу. Низький рівень фінансової та технічної підготовки землевласників у період приватизації землі обмежував їх можливості щодо самостійного використання та обробітку землі.[29, ст.6]

Такі обставини створювали у землевласників обмежені можливості, і вони вимушено зверталися до передачі землі в оренду. Це був раціональний вибір, оскільки дозволяло забезпечити певний дохід від землі, яку вони не могли самостійно ефективно використовувати.

Здавання землі в оренду колишнім керівникам колгоспів також було типовою практикою того часу, оскільки вони мали досвід у сільському господарстві та знання щодо обробітку землі.

Ця ситуація підкреслює важливість розвитку підтримки та підготовки для землевласників, щоб забезпечити їм необхідні ресурси та знання для ефективного використання приватної землі. Також вона вказує на потребу у

вдосконаленні регулятивного середовища, щоб сприяти розвитку малого сільського господарства та підтримці земельних власників.

Розвиток орендних земельних відносин має справді велике значення для соціально-економічного розвитку України, особливо у контексті сільського господарства. Земля сільськогосподарського призначення є ключовим ресурсом для розвитку аграрного сектору та забезпечення продовольчої безпеки країни.[29, ст.3]

Орендна плата за землю дійсно може бути важливим джерелом доходів для деяких селян, особливо для тих, хто не має власної землі чи не може самостійно обробляти свої земельні паї. Однак, як показують дані, розмір орендної плати за земельний пай в порівнянні з середньомісячною заробітною платою у сільському господарстві є досить невеликим і навіть зменшується з часом.[30]

Це свідчить про те, що орендна плата за землю, хоча і важлива, все ж не є основним джерелом доходу для більшості селян. Її значення може бути більшим для окремих категорій селян, але загальна картина показує, що існують інші джерела доходу, які мають більше значення.

Таким чином, важливо забезпечити справедливі умови оренди землі, які б враховували інтереси як орендарів, так і землевласників, зокрема, за допомогою адекватної регуляції ринку землі та стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва.

2.2.Сучасні зміни в структурі землекористування та наслідки

Сучасні зміни в структурі землекористування можуть мати значний вплив на економіку, екологію та соціальну сферу Миколаївської області. Деякі можливі зміни та їх наслідки включають:

Якщо спостерігається зростання площі земель, призначених для сільськогосподарського виробництва, це може позитивно позначитися на розвитку аграрного сектору. Однак, це також може призвести до втрати природних екосистем та зниження біорізноманіття.

Зміни використання земель для промисловості та житлово-комунальних потреб: Якщо частка земельних ділянок, використовуваних для промисловості або житлово-комунальних потреб, зростає, це може спричинити забруднення довкілля, зміни в місцевому кліматі та інші негативні наслідки.

Розвиток сільського туризму та рекреаційних зон: Зміна структури землекористування може включати також розвиток сільського туризму та створення рекреаційних зон. Це може стимулювати розвиток місцевої економіки та підвищення якості життя мешканців, але потребує правильного управління для запобігання негативним екологічним наслідкам.

Зміни в структурі землекористування можуть включати також збереження та відновлення екологічно важливих територій, таких як ліси, водні басейни та болотисті угіддя. Це допомагає зберегти біорізноманіття та забезпечити стабільність екосистем. [30, ст.2]

Зміни в структурі землекористування можуть мати значний вплив на місцеве населення, зокрема на зайнятість, доходи та якість життя. Наприклад, зростання сільського туризму може створити нові робочі місця та додаткові доходи для мешканців, тоді як збільшення промислових зон може призвести до зменшення якості довкілля та загроз для здоров'я.[29, ст.5]

Земельна реформа в Україні, яка охоплює період з 1990 по 2020 роки, включає в себе широкий спектр заходів і змін у сфері власності, використання та управління земельними ресурсами. Ось деякі ключові аспекти земельної реформи в Миколаївській області протягом цього періоду:

Після отримання незалежності в 1991 році Україна розпочала процес реформ, спрямованих на перехід до ринкової економіки. Це також включало реформу земельних відносин. У 1990-2000-ті роки почалася приватизація колективних сільськогосподарських підприємств, що призвело до виходу землі з державної власності.

У 2001 році був прийнятий Земельний кодекс України, який визначив правові засади земельних відносин. Цей закон регулював питання власності, використання, обороту та охорони земель.

Урядом України було введено мораторій на продаж аграрних земель, що стосується сільськогосподарських угідь. Це обмеження залишалося дійсним протягом багатьох років і впливало на земельні відносини в області.

З 2020 року розпочалася лібералізація земельного ринку в Україні, що передбачає поетапне зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель. Це може вплинути на структуру власності та управління землею в Миколаївській області, відкриваючи нові можливості для розвитку аграрного сектору. [30]

Загалом, земельна реформа в Миколаївській області протягом останніх трьох десятиліть була частиною загальнонаціональних змін і заходів у сфері земельних відносин. Ці зміни мали значний вплив на аграрний сектор та економіку регіону в цілому.

Зростання частки просапних культур в структурі посівних площ, поступове зникнення пасовищ, а також зменшення площ, зайнятих багаторічними травами та бобовими культурами в Миколаївській області може бути наслідком таких факторів:

Процес інтенсифікації сільськогосподарського виробництва може призводити до віддачі переваги просапним культурам, таким як пшениця, ячмінь, кукурудза, соя та інші, через їхню вищу продуктивність та ринкову вигідність порівняно з багаторічними травами або пасовищами.

Зміна у споживчих звичках може призводити до зростання попиту на деякі культури, наприклад, зернові, олійні або бобові культури, що впливає на структуру сільськогосподарських посівів. [30, ст.3]

Впровадження новітніх технологій у сільське господарство, таких як механізація, застосування агрохімікатів та генетично модифікованих організмів, може збільшувати ефективність вирощування певних видів культур.

Відносно високий попит на зернові культури на ринках може стимулювати сільгоспідприємства зосередити свою увагу на їхньому вирощуванні.

Рішення про зміну типу використання земель може бути також обумовлене факторами, пов'язаними з орендою землі, підтримкою держави або змінами в екологічних чи кліматичних умовах.

Так, сівозміна в сучасному землеробстві відіграє важливу роль у забезпеченні стійкості та продуктивності сільськогосподарського виробництва. З поглибленням процесів спеціалізації та концентрації виробництва роль сівозмін набуває ще більшого значення. Сівозміна дозволяє зберігати родючість ґрунту, запобігає накопиченню шкідників та хвороб, а також забезпечує рівномірне використання поживних речовин у ґрунті.

Однобічне використання поживних речовин та відсутність сівозміни може призвести до накопичення шкідників і хвороб, що може призвести до зниження врожаю та загрози стійкості агроєкосистеми. Крім того, збільшення використання добрив та зрошення може сприяти зростанню бур'янів і хвороб, оскільки створюється сприятливе середовище для їх розвитку. [30]

Отже, в сучасних умовах сівозміна виявляється надзвичайно важливою для забезпечення стабільності та продуктивності сільськогосподарського виробництва. Розумне планування сівозміни дозволяє зменшити ризики втрат врожаю, зберегти родючість ґрунту та забезпечити стійке функціонування агроєкосистеми.

Усі ці фактори можуть спричиняти зміни в структурі посівних площ та землекористування в Миколаївській області, включаючи зменшення пасовищ та площ, зайнятих багаторічними травами та бобовими культурами.

Згідно з результатами досліджень Інституту землеробства та інших науково-дослідних установ Української академії аграрних наук, науково обґрунтована сівозміна виявляється важливою для стабільності землеробства в Миколаївській області. Ця сівозміна враховує зональний принцип розвитку землеробства в Україні і може бути використана в господарствах різної спеціалізації. Вона спрямована на поліпшення водного, поживного та біологічного режимів ґрунту, а також на збереження й підвищення його природної родючості. [30, ст.5]

Однак, останні роки показують, що південь України, включаючи Миколаївську область, стає зоною ризикового землеробства через глобальні зміни клімату. Збільшення температури, мінливість погоди та інші аномалії клімату впливають на сільське господарство регіону. Ці зміни можуть призвести до зменшення врожаїв та збільшення ризику втрати врожаю через екстремальні погодні умови, шкідливих шкідників та хвороби рослин.

Зміни клімату також впливають на структуру землекористування в області. Наприклад, степова зона області переходить у зону ризикового землеробства, що може призвести до опустелювання земель. На підтримку цих тверджень, слід зазначити, що Міністерство аграрної політики та продовольства України

стверджує, що дві третини території України знаходяться в зоні ризикового землеробства.

У цьому контексті, розвиток науково обґрунтованих систем сівозмін та використання передових технологій землеробства стають надзвичайно важливими. Вони допомагають господарям пристосуватися до змін клімату та максимально використовувати умови, що склалися, для забезпечення стійкості та продуктивності сільськогосподарського виробництва в Миколаївській області. [30, ст.7]

Наслідки для земель внаслідок сучасних трансформаційних процесів у землекористуванні в Миколаївській області можуть бути різноманітними:

Інтенсивна експлуатація земель, зміни в системі зрошення або водопостачання можуть призвести до деградації ґрунтів, зниження родючості та інших негативних наслідків для природних ресурсів.

Зміни у структурі землекористування можуть вплинути на доходи сільського населення, зайнятість та соціальну стабільність регіону. Наприклад, зменшення площ пасовищ може призвести до скорочення робочих місць для пастухів та погіршення умов життя сільського населення, що залежить від скотарства.

Збільшення вирощування просапних культур може призвести до збільшення використання пестицидів та агрохімікатів, що може мати негативний вплив на довкілля та здоров'я місцевих жителів.

Зміни у структурі посівів можуть призвести до втрати різноманіття рослинного та тваринного світу, оскільки деякі види можуть втратити свої природні середовища через зміну землекористування.

Наприклад, монокультури та інтенсивне вирощування можуть збільшити ризик поширення хвороб та шкідників, а також зробити систему

сільськогосподарського виробництва більш вразливою до екологічних катастроф, таких як посухи або затоплення.

Отже, необхідно ретельно розглядати та оцінювати наслідки трансформаційних процесів у землекористуванні з метою забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

РОЗДІЛ 3. ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Охорона земель Миколаївської області є важливим аспектом сталого розвитку та забезпечення екологічної стабільності в регіоні. Основні аспекти охорони земель в Миколаївській області включають:

Заходи з ефективного використання та охорони ґрунтів спрямовані на запобігання ерозії, забрудненню та деградації ґрунтів. Це включає в себе впровадження методів землеробства, які зберігають воду та поживні речовини в ґрунті, та контроль за видаленням лісового покриву.

Постійний моніторинг якості ґрунтів та водних ресурсів допомагає виявляти джерела забруднення та вживати заходи для їх усунення. Це може включати аналіз хімічного складу ґрунту та води, вимірювання рівня забруднення та контроль за викидами токсичних речовин. [31]

На Миколаївщині спостерігаються ті ж сучасні процеси деградації земель, що й у багатьох інших регіонах.

Частим явищем на Миколаївщині є водна ерозія, особливо у зоні степових та лісостепових біомів. Висока інтенсивність дощів та невідповідне використання земельних ресурсів призводять до втрати ґрунту, зокрема, родючого верхнього шару.

На Миколаївщині також спостерігається дегуміфікація, особливо на землях, які були використані для сільськогосподарських цілей протягом тривалого часу без відповідного врахування збереження органічного ґрунту.

Інтенсивне сільське господарство, а також інші антропогенні діяльності, можуть спричиняти втрату поживних речовин у ґрунті через невідповідне використання мінеральних добрив та недостатню утилізацію органічних ресурсів.

У зв'язку з інтенсивним зрошенням деяких територій на Миколаївщині можливе засолення ґрунту та підвищення рівня ґрунтових вод, що може призвести до деградації земель та втрати їх родючості. [31, ст.3]

Ці процеси деградації потребують уважного спостереження, контролю та вжиття заходів з охорони та відновлення ґрунтів на Миколаївщині для забезпечення сталого використання природних ресурсів та збереження продуктивності сільськогосподарських угідь.

Війна, яку Росія веде проти України з 2014 року та особливо загострила з 24 лютого 2022 року, сильно пошкодила навколишнє середовище, особливо ґрунт. Наслідки цих військових дій вже зараз відчутні: вибухи авіабомб та артилерійський обстріл, заміновані території, знищена військова техніка, витік нафтопродуктів, пожежі та зсуви ґрунту. Все це серйозно підірвало стабільність ґрунтів та призвело до серйозних соціально-економічних наслідків. Ця ситуація потребує негайних досліджень та розробки стратегій управління забрудненими війною землями, оскільки бездіяльність може призвести до подальшої деградації ґрунтів, вплинути на виробництво та здоров'я людей може призвести до деградації земель через втрату обробляються та контролю.

Таблиця 3.1.

Причини деградації земель на Миколаївщині

Причини деградації земель в зонах військових дій на Миколаївщині	Вирішення цих причин
Фізичні пошкодження внаслідок військових дій	Обстріли, вибухи, рух техніки можуть створювати вирви, кратери та руйнувати верхній шар ґрунту
Забруднення токсичними речовинами від вибухів та паління	Викиди від військових дій можуть спричиняти забруднення ґрунту токсичними речовинами, що шкодить його родючості та здоров'ю

Зруйнування сільськогосподарської інфраструктури	Внаслідок військових дій може бути припинена діяльність сільськогосподарських підприємств та інфраструктури, що може призвести до занепаду земель
Необхідність спільних зусиль для відновлення та охорони земель	Для відновлення та охорони земельних ресурсів в зонах військових дій можуть знаходитися спільні зусилля органів влади, наукових установ та громадських організацій

Джерело: складено автором

На мою думку, деградація земель в зонах військових дій на Миколаївщині може бути особливо серйозною через наступні причини:

Військові дії, такі як обстріли, вибухи та рух техніки, можуть призводити до фізичних пошкоджень ґрунту, створюючи вирви, виринаючи кратери, руйнуючи верхній шар ґрунту та структуру.

Викиди від вибухів та паління можуть спричиняти забруднення ґрунту токсичними речовинами та важкими металами, що негативно впливає на його родючість та здоров'я. [32]

Інтенсивні опади, які часто супроводжуються військовими діями, можуть призводити до посиленої водної ерозії ґрунту, особливо на пошкоджених або руйнівних територіях.

У зв'язку з військовими діями може бути зруйнована або тимчасово припинена діяльність сільськогосподарських підприємств та інфраструктури, що також

Ці фактори сприяють швидкому зниженню родючості та якості ґрунтів у зонах військових дій на Миколаївщині. Спільні зусилля органів влади, наукових установ, громадських організацій та місцевих жителів можуть бути

необхідні для розробки та впровадження програм відновлення та охорони цих земельних ресурсів.

Поточний моніторинг оцінки стану ґрунтів на Миколаївщині має фрагментарний характер, проте його значення надзвичайно велике, оскільки він дозволяє визначити вплив військових дій на еколого-геохімічний стан ґрунтів у зонах активних бойових дій. Основна мета цих досліджень полягає у встановленні критеріїв забруднення земель та розробці заходів для їх повоєнного відновлення з урахуванням регіональних особливостей та типів землекористування. [32, ст.3]

Використання геоінформаційних технологій (ГІС) є ключовим методом у цих дослідженнях, оскільки він дозволяє зібрати, аналізувати та візуалізувати великий обсяг географічних даних для здійснення аналізу та прийняття рішень.

Варто зазначити, що воєнно-техногенні впливи викликають специфічні забруднення ґрунтів, включаючи викиди органічних забруднювачів та важких металів. Це може мати серйозні наслідки для здоров'я населення, включаючи серцево-судинні, метаболічні, неврологічні та онкологічні захворювання. Особливо вразливі до цього можуть бути діти, які проживають на територіях з активними бойовими діями.

Отже, важливо продовжувати моніторинг та наукові дослідження щодо стану ґрунтів у зонах військових дій на Миколаївщині, а також розробляти та впроваджувати заходи для їх відновлення та охорони з урахуванням публічного здоров'я та екологічних стандартів.

Заходи з охорони природних екосистем, таких як ліси, водойми, болота та степові угіддя, спрямовані на збереження біорізноманіття та відновлення екологічної рівноваги. Це може включати створення заповідників, національних парків та природних заповідних об'єктів.

Заходи для контролю за земельними ресурсами та боротьби з незаконною забудовою та зайняттям земельних ділянок без відповідних дозволів та документів.

Заохочення сільськогосподарських та інших підприємств до використання методів сталого землекористування, які сприяють збереженню ґрунтів та природних ресурсів. [32]

Ці заходи спрямовані на забезпечення екологічної стабільності та збереження природних ресурсів Миколаївської області для майбутніх поколінь.

Присутність рослинного покриву на теренах, що постраждали від воєнно-техногенних навантажень, відіграє важливу роль у зменшенні рухливості вибухових речовин та важких металів. Рослини мають здатність зменшувати міграцію цих забруднювачів у ґрунті та перешкоджати їх проникненню до підземних вод. Зазвичай використовуються довгоживучі трав'янисті види, такі як міскантус, а також деревоподібні рослини, наприклад, верби і тополі.

Наявність важких металів у рослинах залежить від кількох чинників, включаючи їхню біологічну специфіку, властивості ґрунту, його реакцію, склад та наявність органічних речовин, а також джерела техногенного забруднення. Рослини володіють захисними механізмами щодо поглинання забруднювачів, переважно у коренях та репродуктивних органах. На перших етапах забруднення основна частина елементів затримується в коренях рослин.

Головним фактором дегуміфікації ґрунтів Миколаївщини є неефективна структура використання площ, значне зниження застосування органічних добрив, а також інтенсивний процес ерозії, який включає водну та вітрову ерозію. В кінці 80-х років вносились приблизно 6 тонн на гектар гною.

Для основних сільськогосподарських культур у степовій зоні, на чорноземах звичайних, південних і темно-каштанових ґрунтах, оптимальним вважається вміст рухомого фосфору в межах 70-130 мг/кг. Найбільший вміст рухомого фосфору спостерігається у Новобузькому, Баштанському, Жовтневому, Казанківському, Березнегуватському і Снігурівському районах – від 105 до 152 мг/кг, тоді як на інших територіях цей показник коливається від 70 до 97 мг/кг ґрунту. [33]

Протягом усього спостережного періоду відзначається збільшення вмісту рухомого фосфору в ґрунтах області, особливо з 1965 до 1990 року, що пов'язане переважно зі збільшенням використання фосфорних добрив у сільському господарстві при порівняно низькій врожайності. Проте після цього періоду зростання вмісту не відбувалося, особливо в 90-ті роки, коли сільське господарство перебувало у занепаді і внесення мінеральних добрив, зокрема фосфорних, практично припинилося. Така стабільність вмісту може бути пояснена попередніми запасами фосфатів і невеликою врожайністю. Проте знову спостерігається зростання кількості рухомого фосфору в ґрунтах.

З початку 2000-х років і до сьогодні відбувається збільшення внесення фосфорних добрив та зростання врожайності в сільському господарстві області. Мінералізація гумусу призводить до посилення віддачі зв'язаного фосфору з твердої частини ґрунту в ґрунтовий розчин, що призводить до збільшення кількості рухомого фосфору в ґрунтах області. [33, ст.3]

Забезпеченість ґрунтів калієм в області висока, при цьому розподіл показника вмісту обмінного калію різноманітний, що відповідає зональним особливостям ґрунтового покриву. Порівняно з гумусним станом і фосфатним режимом, забезпеченість калієм навіть протягом тривалого періоду часу майже не змінюється, що свідчить про високі запаси калію в ґрунтах області та їх здатність задовольняти потреби рослин навіть без внесення калійних добрив. Крім того, обмінний калій рівномірно розподіляється по глибині

грунтового профілю, що також впливає на стабільність калійного режиму ґрунтів області.

Характерною особливістю ґрунтів є їх родючість, яка є важливою для забезпечення врожайності сільськогосподарських культур. Цей показник залежить від природних властивостей ґрунтів, таких як їх механічний склад, ступінь ерозії, кислотність та інші фактори, а також від впливу людської діяльності. [35]

Державне агентство земельних ресурсів України, разом з галузевими державними органами, веде облік якості земель за різними показниками, такими як механічний склад ґрунтів, рівень ерозії та інші. Дані цього обліку є частиною Державного земельного кадастру України. За останнє десятиріччя екстенсивне використання родючих ґрунтів, зокрема чорноземів, призвело до їхнього різкого погіршення. Особливо це стосується еродованості ґрунтів, яка стала серйозною проблемою, особливо на території Миколаївської області.

На сьогоднішній день великі розміри набрала ерозія ґрунтів, яка може бути як водною, так і вітровою. Внаслідок цього утворилися змиті ґрунти, які стали проблемою для сільськогосподарських угідь. За даними Регіональної програми захисту земель від ерозії в Миколаївській області, змиті ґрунти в сільськогосподарських угіддях складають понад половину їх площі. Найбільш еродовані ґрунти розташовані у деяких районах, таких як Братський, Арбузинський, Доманівський тощо.

Враховуючи важливість родючості ґрунтів для сільськогосподарського виробництва, необхідно приділяти увагу їхньому якісному стану та вживати заходи для запобігання ерозії та втрати родючого шару. [34]

Зазначений стан використання земельних ресурсів Миколаївської області свідчить про серйозні проблеми, що можуть мати негативний вплив на

екологічну безпеку та сталість агроландшафту. Деякі ключові аспекти цієї ситуації включають:

Інтенсивне використання земель, що порушує екологічно допустиме співвідношення між різними типами земельних використань, призводить до розораності сільськогосподарських угідь та інших негативних наслідків.

Значна площа ярів та деградованих земель свідчить про серйозні ерозійні процеси, які можуть спричинити втрату родючого шару ґрунту та зменшення його продуктивності.

Велика частина орних земель розташована на схилах, що може підвищувати ризик ерозії та втрати ґрунту через змив.

Інтенсивне сільськогосподарське використання земель без належного управління може призвести до зниження родючості ґрунту та загрози продуктивності сільськогосподарських угідь. [35,ст.2]

Ці проблеми потребують комплексного підходу до вирішення, включаючи впровадження ефективних систем управління земельними ресурсами, заходів для запобігання ерозії, стимулювання сталого сільськогосподарського виробництва та захисту біорізноманіття. Такий підхід допоможе забезпечити стійке та екологічно безпечне використання земельних ресурсів Миколаївської області на майбутнє.

Охорона ґрунтів — це набір заходів, спрямованих на збереження цілісності ґрунтового покриву та його родючості. Виникнення проблеми охорони ґрунтів пов'язане з тим, що вони є складовими дуже чутливих природних екосистем та перебувають у складній взаємодії з іншими компонентами біосфери. Під впливом господарської діяльності або непрямих чинників, ґрунти часто втрачають свою родючість, піддаються деградації або навіть знищенню. Деградація ґрунтів спостерігається там, де людська діяльність є

неефективною, несистемною або не враховує природний потенціал конкретної території.

Таблиця 3.2.

Напрямки охорони земель на Миколаївщині

Напрямки охорони земель на Миколаївщині	Системні рішення, що спрямовані на вирішення цих проблем
Оптимізація використання земель	Впровадження сучасних технологій у сільському господарстві для збільшення врожайності та зменшення виробничих втрат
Екологічна безпека	Заходи щодо запобігання забруднення ґрунтів, водойм та повітря шляхом контролю за діяльністю підприємств та впровадженням екологічно чистих технологій
Збереження біорізноманіття	Створення та підтримка заповідних територій, охорона лісів та степових екосистем, а також відновлення рідкісних та загрозливих видів рослин і тварин
Раціональне використання природних ресурсів	Розробка стратегій управління земельними ресурсами для забезпечення їх тривалого використання та уникнення екологічних проблем.

Джерело: сформовано автором

Хоча у деяких регіонах людина використовує ґрунти дуже продуктивно, зберігаючи або підвищуючи їх родючість, за історію цивілізації було незворотно втрачено більше продуктивних ґрунтів, ніж створено нових. Більшість сучасних орних ґрунтів деградуються у різних ступенях, а річні втрати орних земель світу досягають мільйони гектарів, що призводить до зростання площ пустельних територій. [36]

Використання земельних ресурсів Миколаївської області вимагає серйозної уваги та заходів з охорони та відновлення родючості ґрунтів. Агрохімічні обстеження свідчать про загрозливе зниження якості ґрунтів та втрату родючого шару через ерозійні процеси. Основні проблеми, виявлені у звіті "Облдержродючість", включають:

Показники родючості ґрунту, зокрема вміст гумусу, показують тривожні тенденції. Зменшення вмісту гумусу свідчить про втрату родючості ґрунту та його деградацію.

Втрати родючого шару через ерозійні процеси є серйозною проблемою, яка може призвести до подальшого зниження родючості ґрунту та загрози екологічній безпеці.

Спад внесення органічних та мінеральних добрив може призвести до подальшого зниження родючості ґрунту та втрати плодючості сільськогосподарських угідь. [37]

Для збереження та відновлення родючості ґрунтів Миколаївської області необхідні наступні заходи:

Необхідно вжити заходів для запобігання необґрунтованому вилученню сільськогосподарських земель для несільськогосподарських потреб та захисту від антропогенного впливу.

Важливо забезпечити раціональне використання та розподіл земельних ресурсів, враховуючи їх родючість та екологічні особливості.

Слід стимулювати більш ефективне використання органічних та мінеральних добрив для підтримки родючості ґрунту.

Необхідно впроваджувати програми з ерозійного контролю для запобігання втрати родючого шару ґрунту та збереження сталості агроландшафту.

Ці заходи допоможуть зберегти та відновити родючість ґрунтів Миколаївської області та забезпечити стале та стійке використання земельних ресурсів для сільськогосподарського виробництва.

Агрохімічні дослідження, проведені протягом 2006-2010 років, показали, що середньозважений вміст гумусу в орному шарі (0-30 см) коливається від 1,9 % в Очаківському до 4,1 % в Доманівському районі області, з середнім рівнем 3,2 %. Найвищі показники гумусу спостерігаються в північній і північно-західній частині області, де поширені чорноземи звичайні, і складають вони від 3,3% до 4,1%. Проте на південь, де переважають чорноземи південні, вміст органічної речовини зменшується до 2,7-3,2%. У приморській смузі і на півдні області, де розповсюджені темно-каштанові ґрунти, вміст гумусу найнижчий і не перевищує 2,4%. [37]

На сьогодні більшість ґрунтів у області мають підвищений вміст гумусу, їх частка становить близько 48,5% від загальної кількості обстежених угідь, з середнім рівнем 30,4%. Проте лише 13,5% площ мають високий рівень гумусу, а решта площ характеризується дуже високим, дуже низьким або низьким вмістом. Значення гумусу для родючості ґрунту і урожайності сільськогосподарських культур підтверджується дослідженнями, що показали пряму залежність між ними і ефективністю мінеральних добрив. [37, ст.2]

У Миколаївській області виникає нагальна потреба у впровадженні організаційних заходів з охорони земель та відновлення родючості ґрунтів.

Слід зауважити, що гумус є складовою ґрунту, яка піддається постійним змінам під впливом різних факторів, зокрема людської діяльності. Мінералізація гумусу залежить від його запасів у ґрунті, типу ґрунту та використаних добрив. Згідно з даними, на чорноземах південних втрати

гумусу складають 0,4-0,5% на рік, що підтверджується наявними спостереженнями.

Стабілізація вмісту гумусу в ґрунті відбувається приблизно через 10-12 років після його оброблення, проте на меншому рівні порівняно з первісним. Ця думка підтримується прийнятою системою землеробства. Слід зазначити, що період з 1994 року до сьогодні є періодом стабілізації, і сучасний рівень гумусу відповідає тому рівню землеробства, який характерний для області на даний момент. [38]

Слід відмітити, що фосфорні добрива, попри те, що після внесення вони не стають недоступними для рослин, є малорухливими, тому не можуть бути забезпечені коренями рослин відразу. Це призводить до утворення запасу фосфатів у ґрунтах, які можуть бути поглинуті рослинами у майбутньому. Хоча кількість фосфору у ґрунтовому розчині невелика, рослини можуть задовольнити свої потреби, переносячи фосфати з твердої частини ґрунту до розчину.

Під час розкладання гумусу під впливом мікроорганізмів, мінеральні солі фосфорної кислоти також переходять у доступний для рослин стан. На сьогодні середній вміст рухомих фосфатів в області становить 104 мг на 1 кг ґрунту, що відповідає підвищеному рівню забезпечення.

Основні питання, які регламентуються Законом України "Про охорону земель", визначають керівні принципи та відповідальність стосовно збереження та відтворення родючості ґрунтів. Однак, за сьогоднішньої ситуації, практично не формуються методологія, критерії, нормативи та принципи ґрунтоохоронного впорядкування агроландшафтів. Це ускладнює забезпечення сталого та екологічно безпечного використання земельних ресурсів.

Заходи, спрямовані на охорону земель і відтворення родючості ґрунтів, мають включати:

Впровадження екологоландшафтної системи землеробства з контурною організацією території, що дозволить створити екологобезпечний та природозберігаючий шлях розвитку сільського господарства.

Вилучення з інтенсивного обробітку деградованих і малопродуктивних земель, крутосхилів та ерозійно небезпечних ділянок з метою їх залуження, заліснення чи поліпшення за період тимчасової консервації. [38]

Застосування принципу економічного стимулювання для збереження та відтворення родючості ґрунтів, зокрема шляхом відшкодування недоотриманого прибутку на орних землях, що знаходяться у стані тимчасової консервації.

Необхідно забезпечити адекватне фінансування ґрунтоохоронних заходів та здійснити підвищення інвестицій у відтворення родючості ґрунтів.

Вдосконалення законодавства та впровадження ефективних механізмів контролю за додержанням вимог щодо охорони та відтворення родючості ґрунтів.

Проблема охорони земель та відновлення родючості ґрунтів у Миколаївській області потребує комплексного підходу та ефективного фінансування. Основним джерелом фінансування заходів є кошти, що надходять від підприємств і організацій, відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, а також залучення коштів землевласників і землекористувачів. Оцінюється, що витрати на реалізацію заходів у цій сфері на період 2007-2010 років складатимуть значну суму. [38, ст.2]

Основними завданнями реалізації заходів з охорони земель в області можуть стати:

Науково обгрунтований підхід до процесів використання, збереження та відновлення родючості ґрунтів, що включає збалансовані землемеліоративні і землеохоронні заходи.

Формування високопродуктивних та ерозійностійких агроландшафтів, які б забезпечували належні рівні саморегуляції та були екологічно безпечними.

Удосконалення структури сільськогосподарських угідь та посівів, спрямоване на зменшення негативного впливу на природне середовище та економію ресурсів.

Комплексне землевпорядкування та раціоналізація землекористування, спрямовані на оптимізацію використання земельних ресурсів та підвищення їх ефективності.

Реалізація цих завдань може сприяти покращенню екологічної ситуації в області та забезпеченню сталого розвитку агропромислового сектору.

Справді, ефективне використання та охорона земельних ресурсів у Миколаївській області потребують нового підходу, який би був екологічно обгрунтованим і враховував соціальні та економічні аспекти. Наразі багато процесів відбуваються без чіткого еколого-економічного та соціального обгрунтування, що призводить до економічно неприродного та руйнівного використання земельних ресурсів.

Необхідність в розробці та реалізації нової еколого-економічної політики з виділенням соціальних та екологічних пріоритетів, введенням еколого-економічних методів управління та землекористування очевидна. Реформування земельних відносин та зміна форм власності поки що не

призвели до покращення ситуації, а отже, необхідне системне державне регулювання.

Одним із важливих напрямків у розв'язанні цих проблем є посилення системи охорони земель, що відповідає міжнародним зобов'язанням України, зокрема, з реалізації стратегії сталого розвитку, визначеної на конференціях ООН. Тільки через системне та комплексне підходи можна забезпечити стале та ефективне використання земельних ресурсів, зберегти природні багатства та забезпечити стале соціально-економічне розвиток області.

Для підвищення зацікавленості власників землі та землекористувачів у збереженні та відтворенні родючості ґрунтів дійсно важливо впроваджувати принципи економічного стимулювання. Ось деякі можливі підходи та механізми:

Держава може встановити програми компенсацій для власників землі, які вирішили тимчасово припинити сільськогосподарське використання певних ділянок для здійснення ґрунтоохоронних заходів. Це може бути у вигляді фінансових виплат або податкових пільг. [39, ст.2]

Запровадження податкових стимулів для землекористувачів, які здійснюють раціональне використання та охорону земель. Наприклад, зниження податків на землю для тих, хто застосовує екологічно чисті методи обробітку та зберігання ґрунту.

Виділення фінансових ресурсів на проведення ґрунтоохоронних заходів, таких як здійснення агротехнічних заходів, введення систем землеробства з використанням органічних добрив та інше.

Забезпечення доступу до освіти та консультацій з питань охорони ґрунтів, що допоможе власникам землі та землекористувачам зрозуміти важливість цих заходів та способи їх впровадження.

Такий розподіл фінансування відображає принципи співфінансування та відшкодування втрат між різними сторонами, які вигідні для всіх учасників процесу з охорони земельних ресурсів. [39]

Запропоновані завдання для реалізації заходів з охорони земель в Миколаївській області мають значний потенціал для покращення стану навколишнього середовища та стимулювання сталого економічного розвитку.

Це завдання вимагає впровадження сучасних технологій та практик, спрямованих на збереження ґрунтового покриву та мінімізацію негативного впливу антропогенних факторів на нього.

Важливо розробляти і впроваджувати інтегровані програми з раціонального використання та охорони сільськогосподарських земель з урахуванням природо-кліматичних умов регіону.

Потрібно активно розвивати практики землеробства, спрямовані на створення стійких агроландшафтів, які будуть екологічно безпечними та мають високий відновлювальний потенціал.

Важливо розробляти стратегії щодо оптимізації структури сільськогосподарських угідь з урахуванням потреб екології та сталого розвитку.

Необхідно вдосконалювати законодавство та механізми державного контролю за використанням та охороною земель, забезпечуючи ефективне вирішення екологічних та економічних питань.

Важливо забезпечити відповідність реалізованих заходів міжнародним стандартам сталого розвитку та зобов'язанням, що випливають з участі у міжнародних конференціях та домовленостях. [40]

На Миколаївщині, як і в усій Україні, охорона земель має велике значення для забезпечення стійкого розвитку сільськогосподарського сектору та

збереження природних ресурсів. Основні напрямки сучасної охорони земель на Миколаївщині включають:

Одним з основних завдань є запобігання водній та вітровій ерозії ґрунтів. Це включає в себе будівництво терас, утримання рослинності, створення захисних лісових смуг, а також впровадження методів консерваційного землеробства.

З метою збереження родючого шару ґрунту, важливе значення має використання екологічно чистих методів обробітку земель, удосконалення агротехнік, а також використання мінеральних та органічних добрив у відповідних кількостях.

Враховуючи кліматичні умови регіону, важливо вдосконалювати системи зрошення для ефективного використання водних ресурсів і запобігання деградації ґрунтів через пересихання.

Необхідно вживати заходів для запобігання забруднення ґрунтів хімічними речовинами та відходами від сільськогосподарської та промислової діяльності. [40]

Важливо визначити та захистити природні та екологічно важливі території, які відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття та природних екосистем.

Заохочення фермерів та сільськогосподарських підприємств до використання сталого землеробства, що сприяє збереженню родючості ґрунтів та зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище.

Ці напрямки спрямовані на збереження та відновлення родючості ґрунтів, забезпечення стійкого розвитку сільського господарства та збереження природних екосистем.

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ

Відповідно до Закону України «Про охорону праці» [41], під час укладання трудового договору роботодавець повинен проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору. Крім того, відповідно до вказаного Закону, роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці. Серед чималого переліку обов'язків роботодавця, передбаченого статті 13 Закону України «Про охорону праці» є пункт про те, що роботодавець – розробляє і затверджує положення, інструкції, інші акти з охорони праці, що діють у межах підприємства, та встановлюють правила виконання робіт і поведінки працівників на території підприємства, у виробничих приміщеннях, на будівельних майданчиках, робочих місцях відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці, забезпечує безоплатно працівників нормативно-правовими актами та актами підприємства з охорони праці.

Відповідно до статті 27 Закону, нормативно-правові акти з охорони праці включають в собі правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання [41]. Не слід забувати, що, на державному рівні створено цілу армію контролюючих органів, серед яких звісно є й такі, які можуть забороняти, зупиняти, припиняти, обмежувати експлуатацію підприємства у разі виявлення будь-яких порушень чи недоліків у системі охорони праці, тому дотримання та виконання цих правил є обов'язковим.

Крім того, за порушення законодавства про охорону праці, невиконання розпоряджень посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці юридичні та фізичні особи, які відповідно до законодавства використовують найману працю, притягаються органами державного нагляду за охороною праці до сплати штрафу у порядку, встановленому законом. Максимальний розмір штрафу не може перевищувати п'яти відсотків місячного фонду заробітної плати юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю [42, с. 648].

Нормативно-правові акти з питань охорони праці містяться в Державному реєстрі міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці згідно з Державними нормативними актами з охорони праці. Починаючи з 1992 року, із введенням в дію Закону України «Про охорону праці» міністерства інші центральні органи виконавчої влади втратили право затвердження нормативних актів з питань охорони праці [41]. Нормативні акти з охорони праці, що діють в межах підприємства, затверджуються наказом підприємства. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади надають методичну допомогу з даного питання. Правове регулювання охорони праці в Кодексі законів про працю України міститься в розділі XI «Охорона праці», а також в розділах «Трудовий договір», «Робочий час», «Час відпочинку», «Праця жінок», «Праця молоді» [43, с. 505].

Що стосується основних принципів охорони праці на робочому місці, то перед початком роботи в польових умовах потрібно дотримуватись таких процедур:

- розробити організаційно-технічні заходи щодо забезпечення безпеки праці на період підготовки й проведення польових робіт;
- забезпечити безумовне дотримання вимог Правил з охорони праці у сільськогосподарському виробництві;
- провести інструктажі з охорони праці з усіма працівниками, які будуть задіяні до проведення комплексу польових робіт;

- провести комісійне приймання підготовленої для проведення польових робіт техніки, у тому числі на її відповідність до вимог безпеки праці;
- забезпечити працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям і іншими засобами індивідуального захисту, справним інструментом й інвентарем;
- забезпечити працюючих у польових умовах механізаторів аптечками, питною водою, гарячим харчуванням;
- скласти маршрути пересування з однієї ділянки на іншу;
- припиняти роботи у випадках виникнення загрози життю і здоров'ю працівників. Не допускати до роботи (усувати від роботи) працівників, що з'явилися на роботі в стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння [44, с. 336].

Слід усвідомити кожному, що безпека праці залежить не лише від роботодавців, організаторів сільськогосподарського виробництва, а й від самих виконавців робіт, які, в свою чергу, повинні суворо дотримуватись правил виробничої та трудової дисципліни.

Створення системи охорони праці на підприємстві передбачене Законом України «Про охорону праці». У загальному, законодавство про охорону праці складається з цього Закону, Кодексу законів про працю України, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Охорона праці в приміщенні, де кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці. Це гарантує Конституція України (ч. 4 ст. 43) [43].

Більш детальні вимоги щодо охорони праці, зокрема охорони праці офісних працівників, містять Кодекс законів про працю, Закон України «Про охорону праці», а також інші підзаконні нормативно-правові акти. У відповідності до вимог ст. 153 Кодексу законів про працю України та ст. 6

Закону України «Про охорону праці» на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні і нешкідливі умови праці. Забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці покладається на власника або уповноважений ним орган. Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці.

Стаття 158 Кодексу законів про працю України встановлює обов'язок власника або уповноваженого ним органу вживати заходів щодо полегшення і оздоровлення умов праці працівників шляхом впровадження прогресивних технологій, досягнень науки і техніки, засобів механізації та автоматизації виробництва, вимог ергономіки, позитивного досвіду з охорони праці, зниження та усунення запиленості та загазованості повітря у виробничих приміщеннях, зниження інтенсивності шуму, вібрації, випромінювання.

Згідно з ч. 1 ст. 13 Закону України «Про охорону праці» роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці [41].

Робочі місця офісних працівників, обладнані персональними комп'ютерами (далі – робочі місця), повинні відповідати вимогам «Правил охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин», затверджених Наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 26.03.2010 року № 65 (Правила), та «Державних санітарних правил і норм роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України від 10.12.98 р. [42]. Правила поширюються на всіх суб'єктів господарювання незалежно від форм

власності, які у своїй діяльності здійснюють роботу, пов'язану з персональними комп'ютерами, у тому числі на тих, які мають робочі місця, обладнані персональними комп'ютерами і периферійними пристроями. Зазначені нормативно-правові акти встановлюють санітарно-гігієнічні вимоги до приміщення, в якому розташоване робоче місце, власне до робочого місця, освітлення, рівнів вібрації і шуму, мікроклімату в приміщенні.

Будівлі та приміщення, де розміщені робочі місця, повинні відповідати вимогам нормативно-технічної та експлуатаційної документації виробника персональних комп'ютерів. Будівлі та приміщення, де розміщені робочі місця операторів, мають бути не нижче другого ступеня вогнестійкості. Для всіх будівель і приміщень, де знаходяться робочі місця, повинно бути визначено клас зони згідно з наказом Державного комітету України по нагляду за охороною праці 40.1-1.01-97. Не дозволяється розташування приміщень з робочими місцями у підвалах і цокольних поверхах. Площа приміщення має бути не менше 6,0 кв. м. із розрахунку на одне робоче місце, а об'єм – не менше 20,0 куб. м. Віконні прорізи приміщень для роботи з персональними комп'ютерами мають бути обладнані регульованими пристроями (жалюзі, завіски, зовнішні козирки). Для внутрішнього оздоблення приміщень з персональними комп'ютерами слід використовувати дифузно-відбивні матеріали з коефіцієнтами відбиття для стелі 0,7-0,8, для стін 0,5-0,6. Покриття підлоги повинне бути матовим з коефіцієнтом відбиття 0,3-0,5.

Поверхня підлоги має бути рівною, неслизькою, з антистатичними властивостями. Забороняється для оздоблення інтер'єру приміщень з персональними комп'ютерами застосовувати полімерні матеріали (деревинно-стружкові плити, шпалери, що миються, рулонні синтетичні матеріали, шаруватий паперовий пластик), що виділяють у повітря шкідливі хімічні речовини [43, с. 648].

Приміщення можуть обладнуватись шафами для зберігання документів, магнітних дисків, полицями, стелажми, тумбами тощо з урахуванням вимог до площі приміщень. Заземлені конструкції, що знаходяться в приміщеннях, де розміщені робочі місця (батареї опалення, водопровідні труби, кабелі із заземленим відкритим екраном), мають бути надійно захищені діелектричними щитками або сітками з метою недопущення потрапляння працівника під напругу [43].

Тривалість обідньої перерви визначається чинним законодавством про працю і Правилами внутрішнього трудового розпорядку. Встановлюються такі внутрішньо змінні режими праці та відпочинку на роботі з 8-годинній денній робочій зміні в залежності від характеру праці: для розробників програм слід призначати регламентовану перерву для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожен годину роботи за персональним комп'ютером; для операторів персональних комп'ютерів слід призначати регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години; для операторів комп'ютерного набору слід призначати регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 10 хвилин після кожної години роботи за персональним комп'ютером [45, с. 505]. У всіх випадках, коли виробничі обставини не дозволяють застосувати регламентовані перерви, тривалість безперервної роботи з персональним комп'ютером не повинна перевищувати 4 години. При 12-годинній робочій зміні регламентовані перерви повинні встановлюватися в перші 8 годин роботи аналогічно перервам при 8-годинній робочій зміні, а протягом останніх 4-х годин роботи, незалежно від характеру трудової діяльності, через кожен годину тривалістю 15 хвилин [45, с. 505].

У відповідності до ст. 43 Закону України «Про охорону праці» за порушення законодавства про охорону праці юридичні та фізичні особи, які відповідно до законодавства використовують найману працю, притягаються органами виконавчої влади з нагляду за охороною праці до сплати штрафу в порядку, встановленому законом [42]. Сплата штрафу не звільняє юридичну

або фізичну особу, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, від усунення виявлених порушень у визначені строки. Максимальний розмір штрафу не може перевищувати п'яти відсотків середньомісячного фонду заробітної плати за попередній рік юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження узагальнює теоретико-методичні та практичні аспекти, що забезпечують розв'язання наукової задачі щодо земельних ресурсів Миколаївської області: стан, трансформаційні процеси, охорона земель.

Отримані результати дозволили зробити висновки і пропозиції земельних ресурсів Миколаївської області: стан, трансформаційні процеси, охорона.

У процесі дослідження вивчено розташування в Україні та Світі, клімат, рельєф, геологія, природна рослинність. Показує структуру землекористування, частка земель сільськогосподарського призначення, залісеність території області. Розвиток структури земель сільськогосподарського призначення, частка ріллі, структура посівних площ, екологічна оцінка сучасного землекористування.

Географія ґрунтів Миколаївської області характеризується зональністю. Ґрунтовий покрив у північній частині області представлено переважно чорноземами глибокими, далі на південь – чорноземами звичайними та південними, а в приморській смузі – темнокаштановими солонцюватими ґрунтами на лесових породах. 1 - повну версію аналізу соціально-економічного розвитку Миколаївської області розміщено на офіційному вебсайті департаменту економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської облдержадміністрації.

Під час проведення дослідження розкрито географія ґрунтів Миколаївської області характеризується зональністю. Ґрунтовий покрив у північній частині області представлено переважно чорноземами глибокими, далі на південь – чорноземами звичайними та південними, а в приморській смузі – темнокаштановими солонцюватими ґрунтами на лесових породах. 1 - повну версію аналізу соціально-економічного розвитку Миколаївської області

розміщено на офіційному вебсайті департаменту економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської облдержадміністрації.

Існуючий стан використання земельних ресурсів Миколаївської області не повною мірою відповідає вимогам охорони, оскільки в результаті інтенсивного використання порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень та земель водного фонду.

2. Під час проведення дослідження розкрито поняття земельних реформ 1990-2020рр. вплив для земельних ресурсів. Зростання частки просапних культур в структурі посівних площ, поступове зникнення пасовищ, зменшення площ, зайнятих багаторічними травами, бобовими культурами. Наслідки для земель сучасних трансформаційних процесів у землекористуванні.

3. В процесі дослідження прийнято до уваги, що проблема охорони земель та відновлення родючості ґрунтів у Миколаївській області потребує комплексного підходу та ефективного фінансування. Основним джерелом фінансування заходів є кошти, що надходять від підприємств і організацій, відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, а також залучення коштів землевласників і землекористувачів. Досліджено сучасні процеси деградації земель-ерозія, дегуміфікація, втрата поживних речовин, деградація зрошуваних земель. Деградація земель в зонах бойових дій. Розглянуто головні напрямки сучасної охорони земель на Миколаївщині.

Такі завдання найбільш ефективно вирішуються завдяки впровадженню екологоландшафтної системи землеробства з контурною організацією території. Принциповими заходами, що здійснюються у процесі впровадження цієї системи, є оптимізація структури угідь шляхом вилучення з інтенсивного обробітку деградованих і малопродуктивних земель, крутосхилів, ерозійно

небезпечних ділянок з метою їх залуження, заліснення чи істотного поліпшення за період тимчасової консервації з подальшим поверненням до складу орних земель. В організаційному та правовому плані виконання цих робіт нині значно ускладнене тим, що у переважній більшості сільськогосподарських підприємств ці землі розпайовано та передано у власність громадянам. Підвищити зацікавленість власників землі та землекористувачів у збереженні та відтворенні родючості ґрунтів можливо лише при застосуванні принципу економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, впровадженні механізму відшкодування державою недоотриманого прибутку на орних землях, що знаходяться у стані тимчасової консервації. У ході земельної реформи поглиблення процесів між використанням і охороною земель загострюються економічні та екологічні суперечності, пов'язані, перш за все, з фінансуванням ґрунтоохоронних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довкілля Миколаївщини: 2006 рік. Стат. збірник / За ред. З.А. Лук'яненко. – Миколаїв: Головне управління статистики у Миколаївській області, 2007.- 158 с.
2. Рішення Миколаївської обласної ради від 16 березня 2007 року № 4 Програма розвитку земельних відносин у Миколаївській області на 2007 – 2010 роки.// Рідне Прибужжя.– 2007. – 14 квітня.
3. Про землю: Збірник законів і законодавчих актів України. – К.: ПП „ІГВІНІ”, 2005. – 200 с.
4. Земельний Кодекс України від 25.10.2001 р., № 2768- III // Відом. Верховн. Ради України (ВВР). – 2002. - №3 - 27с.
5. Осипчук С. Про охорону земель в Україні // Землевпорядний вісник. – 2006. - № 2. 6. Голик В. Форми власності змінились, а де ж ефективні господарники? // Землевпорядний вісник. – 2007. - № 2.
6. Про Державний земельний кадастр. Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. – URL:<http://zakon2.rada.gov.ua> (дата відвідування 02.12.23).
7. Закон України, URL:: https://voskresenska.rada.today/wp-content/uploads/2020/09/investytsijnyj-pasport-voskresenskoj-oth-1_compressed.pdf
8. Географічні карти. Карти суспільних явищ і процесів: навчальний посібник / Л. М. Даценко, Т. М. Курач – К., 2021. т.3. – 175 с
9. Гусаков В. Регулювання використання і забудови територій населених пунктів (зонінг). Зміст та методика: довідн. / В. Гусаков, І. Валетта, В. Нудельман, О. Вашкулат. – К., 1996. – С. 85.
10. Про Державний земельний кадастр. Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. – URL:<http://zakon2.rada.gov.ua> (дата відвідування 02.12.23).

11. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства: Навчально-методичний посібник / О.В.Арїон, Т.Г.Купач, С.О.Дем'яненко . – К., 2017. – 226 с.

13.Сайт Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру – URL: <http://land.gov.ua> (дата відвідування 12.12.23).

13.Корнілов Л.В. Землевпорядне проектування. Реформування земельних відносин в Україні: Навчальний посібник. – Рівне, РДТУ, 2000. – 124 с.

14.Крохмаль Є.М., Левицький І.Ю., Благонравіна Л.О. Пятимовний словник основних термінів і визначень з геодезії, фотограмметрії та картографії. – Харків, 1995. – 146 с.

15.Указ президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720/95> (дата відвідування 20.12.2023)

16.Crowder D.W., Reganold J.P. Financial competitiveness of organic agriculture on a global scale. Proc. Natl. Acad. Sci. USA 2015. № 112. pp. 761137616.

17.Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження схем планування території регіону. ДБН Б.1.1-6-2007. – К.: ДержстандартУкраїни, 2008.

18.Плешкановська А. М. Функціонально-планувальна оптимізація використання міських територій / А. Плешкановська. – К.: Вид.ін-т урбаністики, 2005. – С. 190.

19.Управління екології та природних ресурсів Миколаївської області державної адміністрації / Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Миколаївській області 2016 / Миколаїв, 2017.

20.Управління розвитком міста. Навч. посіб. / За ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. - К.: Вид-во НАДУ, 2006. – С. 352.

21.Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження генеральних планів міських населених пунктів. ДБН Б. 1-3-97. – К.: ДержстандартУкраїни, 1997.

22.Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження схем планування території регіону. ДБН Б.1.1-6-2007. – К.: ДержстандартУкраїни, 2008

23.Безсмертний Р. Основні засади адміністративно-територіальноїреформи в Україні / Р. Безсмертний // Реформа для людини: зб. матеріалів про шляхи реформи в Україні. – К.: Секретаріат КМ України, 2005. – С. 76- 130.

24.Земельні ресурси Миколаївської області URL:

<https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Zemel-ni-resursy.-Praktykum-Pankiv.pdf> (дата відвідування 20.12.23).

25.сучасний стан земельних ресурсів URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4775> (дата відвідування 21.12.23).

26.Земельний кодекс України № 2768-III від 25.01.2001. - [Електронний рескрс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14_7. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата відвідування 25.12.2023)

27.Головне управління держгеокадастру Миколаївської області URL:

<https://mykolaivska.land.gov.ua/derzhavnyi-nahliad/> (дата відвідування 25.12.23).

28.Використання і охорона земель Миколаївської області URL:

<http://repository.vsau.org/getfile.php/1717.pdf> (дата відвідування 25.12.23).

29.Стан земельних ресурсів URL:

<https://ecolog.mk.gov.ua/ua/standovk/land/> (дата відвідування 25.12.23).

30. світові тенденції підтримки сільського господарства

<https://ecolog.mk.gov.ua/ua/standovk/land/> (дата відвідування 25.12.23).

31. Програма розвитку земельних відносин та охорони земель на території Миколаївської області URL:

<https://nikolaevka.rada.today/wp-content/uploads/2020/02/06-Proekt-rozvytku-zemelnyh-vidnosyn.pdf> (дата відвідування 25.12.23).

32. тенденції використання земель URL:

<https://alfagro.com.ua/prichiny-degradaczii-ukrainskoj-pochvy-i-sposoby-ih-ustraneniya/> (дата відвідування 25.12.23).

33. причини деградації земель URL:

<https://alfagro.com.ua/prichiny-degradaczii-ukrainskoj-pochvy-i-sposoby-ih-ustraneniya/> (дата відвідування 26.12.23).

34. родючості використання земель URL:

<https://latifundist.com/novosti/57676-blizko-20-slgospzemel-ukrani-vzhezaznali-suttvo-degradats--dumka> (дата відвідування 26.12.23).

35. Стратегія розвитку Миколаївської області URL:

<https://www.mk-oblrada.gov.ua/UserFiles/decree/1613571502602d25ae7f0ce.pdf> (дата відвідування 02.01.24).

36. Актуальні проблеми відтворення збереження родючості ґрунтів на Миколаївщині URL:

<https://mykolaivska.land.gov.ua> (дата відвідування 02.01.24).

37. Вплив війни на ґрунти в Миколаївській області URL:

https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/zabrudnennia-zemel-vid-rosii-summary1.pdf?fbclid=IwAR3FrOFGgsElf7SdtvgJPorrNWIEUIE13ZzIPNhm_Avramhs4yIteJSasM4 (дата відвідування 02.01.24).

38. Підвищення родючості ґрунтів Миколаївської області URL:

<https://ips.ligazakon.net/document/MI040239> (дата відвідування 03.01.24).

39. Земельний фонд Миколаївщини на сьогоднішній день URL:

<https://mykolaivska.land.gov.ua/> (дата відвідування 03.01.24).

40. Актуальні проблеми відтворення збереження родючості ґрунтів на Миколаївщині URL:

https://mykolaivska.land.gov.ua (дата відвідування 04.01.24).

1. 41. Закон України «Про охорону праці» № 49, Ст. 668. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>

2. Пістун І. П. Охорона праці. Законодавство. Організація роботи : *навч. посіб.* / «Тріада плюс». Львів. 2019, с. 648.

3. Батлук В. А., Білінський Б. О., Ковалишин В. В., Мірус О. Л., *Основи охорони праці в підрозділах МНС України: навч. посіб.* «Афіша». Львів. 2020, с. 505

4. Жидецький В. Ц. *Основи охорони праці: підруч.* 3-тє вид., перероб. і доп. «Укр. акад. друкарства». Львів. 2019, с. 336

5. Бедрій Я. І., Геврик Є. О., Кіт І. Я., Мурін О. С., Єнкало В. М.; *Охорона праці: Навч. посіб.* ред. «Укр. держ. лісотехн. ун-т.». Львів. 2020, с. 280.